

Komentář k Aristotelovi

Ladislav Hejdánek

◆ diskuse, česky, vznik: nedatováno

◆ discussion, Czech, origin: nedatováno

Komentář k Aristotelovi

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (Komentář k Aristotelovi, vol. 1 [4DOM0313]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: ...Hejdánka, kterého většina z vás už dobře zná, jak z podobných večerů a cyklů, které po dlouhá léta dělá sám i navštěvuje jiné, za druhé jako jednoho z předních představitelů naší filosofie. A já bych řekl tedy hlavně znalce jednak moderní filosofie a zejména fenomenologie vůbec, a především myslím jako předního žáka a nositele odkazu zvěčnělého profesora Patočky. Profesora Hejdánka vítáme. Byl u nás naposledy, když jsme dělali předloni, probírali učení Ježíšovo. A nyní, pokud jsem správně porozuměl, bude mít takový komentář k minulému roku, dílu Aristotelovu, kde, jak vzpomenete, se nám jako jedny z centrálních pojmů vyhranily... to evangelia Janova, význam rozumu, význam slova, význam smyslu. O tom všem rozumíme, že nešlo jen o příspěvek k určité tradici. Kolega Hejdánek by se k tomu chtěl vrátit, k novověku rovněž, ale zejména k Aristotelovi. Prosil bych, aby se slova ujal sám.

Hejdánek: Dobrý večer, přátelé. Musím předtím poděkovat profesorovi Machovcovi, že vám připomněl, jak složitá, komplikovaná to věc je, a já ji v žádném případě nechci vyčerpat. To, co chci tady ukázat, vlastně nepůjde přímo k Aristotelovi, jak uvidíte. Bude to spíš určitá kritika Aristotela. Cílem totiž nebude výklad Aristotelovy filosofie, a už vůbec ne v celku. A také, protože mě pan profesor Machovec žádal, abych to nějak spojil také s Patočkou, tak se tam několikrát dotknu Patočky. Já sám se tedy nepovažuji za ochránce Patočkova odkazu. Já mám dojem, že jestli je možnost z Patočky něco pro českou filosofii zachovat, tak jedině, když ho budeme důkladně izolovat a kritizovat.

Takže já nechci vykládat. Uvidíte také, že tam uvedu některé věci v pochybnost. Nicméně samozřejmě stejně tak, jako se musíme opírat u nás v naší tradici o Patočku, protože ten nám ukázal, co to je úroveň, nezbytná úroveň evropské filosofie, i když s ním nebudeme filosoficky třeba souhlasit, tak podobně přes veškerou kritiku, kterou tady přednesu na adresu Aristotela, největšího filosofa všech dob, tak to nebude proto, abychom ho nemuseli číst.

Ale je dobré vědět, že i největší filosofové se v některých věcech mohou švihnout. Heidegger kdysi prohlásil – samozřejmě u něho je po právu podezření, že to je trochu apologie pro *vita sua*, že se tím chtěl trochu sám omluvit – prohlásil, že kdo velce myslí... ono to česky zní blbě, německy je to *Wer groß denkt, der irrt auch groß*. Kdo velce myslí, tak ten se velce mýlí. A já bych chtěl tohleto ukázat na Aristotelovi, jak se v některé věci hluboce zmýlil. Pochopitelně to bude z hlediska, kterému on by mohl oponovat. To není objektivní soud, že se zmýlil. To je soud z hlediska určitých pozic, které já zastávám, a mám dojem, že by měl zastávat každý filosof. Ale to se domnívá každý filosof, že ty jeho normy by měl uznávat každý. Čili má to tuhle limitu, s tím počítejte.

Náš záměr tedy bude užší. Půjde nám předně o úlohu, kterou Aristoteles sehrál v posunu významu těch dvou termínů, *logos* a *physis*. A také v posunu chápání obsahu dvou příslušných disciplín filosofických, které se *logem* anebo *physis* zabývají. To jest logologií, abychom ještě neužili toho slova logika, jako nauky o *logu*, a fysiologií nebo fysikou, jak Aristoteles už razí termín fysika. K jakému posunu u Aristotela došlo. A to znamená, abychom to věděli, tak to musíme trochu srovnat s tím, co bylo předtím. A tam chci ukázat, že před Aristotelem pojetí filosofické nauky o *logu* a filosofické nauky o *physis* bylo pro nás dnes závažnější, důležitější, než je to Aristotelovo.

No, a při výkladu takto zaměřeném můžeme přihlídnout hned na začátku k míře a k hloubce porozumění, jaké můžeme pro tuto problematiku najít u Patočky. Samotný výběr a vymezení tématu můžeme opřít o samotného Patočku. Je to v té jeho knížce, v tom souboru řady studií, které se tak či onak vztahují k Aristotelovi, a ta ústřední je přímo o Aristotelovi. Tam na straně 74 čteme, že Aristotelovo pojetí filosofie podle Patočky spočívá zejména na dvou pilířích. Jedním je logika, druhým – říká Patočka přímo, já tady cituji takřka doslova – jedním je logika, druhým je nauka o *physis*, to jest, říká Patočka, to jest Aristotelova přírodověda. V této formulaci je ovšem skryta jedna nepřesnost, kterou bych chtěl hned opravit. Je totiž rozdíl, spočívá-li na logice a na fysice Aristotelovo pojetí filosofie, anebo sama Aristotelova filosofie. To jsou dvě různé věci. A Patočka tedy říká pojetí filosofie. Po mém soudu

nesprávně. Věcně to je držitelné, pokud jde o dva pilíře Aristotelovy filosofie, ne jeho pojetí filosofie. Ta první eventualita totiž, že by na logice a fysice spočívalo pojetí filosofie, vede k rozporu. Na logice spočívá v jistém smyslu každé pojetí filosofické, ba každá věda vůbec, nejenom filosofie. Bez logiky se neobejde žádná disciplína. Logika proto nemůže představovat v případě filosofie žádný specifický pilíř. Naproti tomu fysika nemůže k pojetí filosofie přispět ničím, natož aby pro takové pojetí mohla fungovat jako jeden z pilířů. Nejde tedy zřejmě o Aristotelovo pojetí filosofie, nýbrž prostě o Aristotelovu filosofii vůbec. Jenom stranou podotýkám, samozřejmě připouštím, že pojetí filosofie je součástí filosofie. Filosofie nemá žádnou instanci právo říci, co to je, leč filosofie sama. Filosofie sama sobě tématem, sama sobě problémem. Není nikdo povolán, aby řekl, co to je filosofie, leč filosofie sama. Tím se také liší filosofie od věd. Nicméně na tamtom předtím budeme trvat.

Prozkoumejme tedy nejprve úlohu, jakou má u Aristotela logika pro jeho filosofii. Sám Patočka se o tom o několik stran dále, na straně 71, pokud si to budete chtít někde zkontrolovat, vyjadřuje takto: Aristoteles vyloučil logické úvahy z vlastní filosofie. Ale jak potom může logika představovat pro celkovou stavbu filosofie něco jako základní pilíř, když ta logika je vyloučena z filosofie? To znamená, že tady filosofii je připisován jakýsi pilíř, který je mimo-filosofický. To se mi zdá neudržitelné. Lze vůbec připustit, že by filosofie mohla a měla v sobě strpět takové cizí těleso, nějaký pilíř, který by byl vyloučen z té filosofie samotné?

K vyjasnění tohoto detailu si musíme připomenout několik základních bodů o vztahu mezi filosofií a jednotlivými vědami. Neboť když Aristoteles vyloučil, či spíše vyřadil logiku z rámce filosofie, učinil ji *de facto* speciální vědou. Logika se tak stala právě zásluhou Aristotelovou první odbornou vědeckou disciplínou, která se oddělila od filosofie, jejíž byla původně součástí. Dalo by se říci, že Aristoteles z logiky jako filosofické disciplíny udělal logiku jako nefilosofickou disciplínu. To je řečeno ovšem příliš silně a má to zase dvě limity.

Jedna: před ním nikdo tu filosofickou logiku neustavil. První logiku ustavil Aristoteles, ale hned ji ustavil jako nefilosofickou. A druhá limita je v tom, že samozřejmě Aristoteles tento proces jen začal. Když čtete jeho *Organon*, tak tam je spousta *filosofémat* a spousta filosofických odboček a zmínek, která vlastně do logiky, která je vyloučená z filosofie, vyřazená z filosofie, vlastně nepatří. Jak třeba dnes vidíme, jak vypadá logika zbavená vší filosofie, to je něco velmi podobného, podobně strukturovaného jako matematika.

Tak to jsou ty dvě limity. Nicméně Patočka tam nepřipouští tyhle ty důsledky. Ale je pravda, jestliže vyloučil Aristoteles logiku z rámce filosofie a jestliže zároveň je zakladatelem logiky, tak ji už založil jako nefilosofickou disciplínu, což je v rozporu s tím, co věděli, jak mysleli filosofové před ním, zejména však, jak si ukážeme, Parmenidés, ačkoliv sami logiku, pokud víme, nikdo z nich nezaložil.

A teď ještě k tomu vztahu filosofie a jednotlivých věd. Filosofie stojí a padá svým vztahem k celku. A to ve dvojím smyslu. Jednak k celku veškerenstva, jednak k celku toho, čím se zabývá. Vědám je jedno, když se zabývají nějakým předmětem, zda to je celek nebo není celek. Naopak, on to nikdy celek není. Vědy si rozdělily *universum* na jednotlivé aspekty. Třeba fysika se zabývá živým tělem bez ohledu na to, že to je živé tělo. To váží, bez ohledu na to, aby se to necukalo, no tak tomu třeba dá injekci a podobně, měří tělo. To, co umí dělat fysika, zanedbá celou jednu stránku věci.

Vědy se zabývají abstrakcemi *universa*. Filosofie jediná, nemá-li přestat být filosofií, se musí zabývat celkem, celkem veškerenstva nebo celkem jsoucna. Každé jsoucno jako celek. Teď je otázka, co je jsoucno, které není celek, ale to necháváme zatím stranou. Bližší osvětlení by nás vedlo příliš daleko. Tohle ovšem platí nejenom pro filosofii vcelku, ale také pro každou její disciplínu. Jestliže filosofie jako celek se musí nutně vztahovat k celku, tak také každá její disciplína se musí vztahovat k celku.

To rozdělování věd do stále užších a užších disciplín a subdisciplín znamená, že předmět se stále zmenšuje, stále se úží. Když nějaká filosofická disciplína se chce dívat na svůj předmět jenom z nějaké stránky, tak nesmí ztratit ze zřetele, že z této stránky se dívá na předmět celý. To znamená, že v logice nemůže chybět ontologie a v ontologii nemůže chybět logika. Noetika a logika vždycky se počítaly jako že

jsou něco blízkého. Ale etika a noetika, ale právě filosofická disciplína logika a filosofická disciplína etika se musejí navzájem respektovat natolik, že v rámci filosofické logiky musí mít nějaké místo i etické aspekty a naopak.

Takže vlastně každá filosofická disciplína v sobě nějak, samozřejmě s odlišným důrazem, musí obsahovat filosofii celou. Není tedy filosofická disciplína částí filosofie, nýbrž vždycky filosofií celou. Odborná věda naproti tomu má svůj vymezený obor, v jehož rámci musí dokonce zůstat, má-li být uznána jako kompetentní. Výsledek je ten, že žádná věda třeba není schopna zkontrolovat, zda při dělení *universa* mezi jednotlivé vědy nezůstalo něco pod stolem. Na to může upozornit pouze filosofie.

A nyní zpátky k Aristotelovi. Když Aristoteles vyřadil logiku z rámce filosofie, učinil vlastně z disciplíny původně filosofické odbornou, to jest speciální disciplínu vědeckou, to jest nefilosofickou. To je ovšem osudem všech speciálních věd. V moderní době povstávaly různé disciplíny také jinak než tím, že by se oddělovaly od filosofie, ale původně se všechny disciplíny nějakým způsobem oddělovaly od filosofie, dokonce i geometrie. Eukleidés je nemyslitelný bez třeba pythagoreismu a tak dále.

Když čteme ty logické spisy Aristotelovy, zjistíme, že logiku jako vědu neočistil docela od filosofických prvků. A zase je tady analogie s ostatními vědami: ani ostatní vědy nelze zcela očistit od filosofie, i když si to vědci neuvědomují a je třeba je k tomu občas přitáhnout a prokázat jim to.

Zůstává však, když jsme to takhle zhodnotili, otázkou: co se stalo s původní filosofickou logikou, která jakožto disciplína nikdy ustavena nebyla? Nicméně určité prvky, části, určitá filosofémata logická lze prokázat u dřívějších myslitelů.

V nejnovější době se stále častěji objevují pokusy – už od poslední války, když sledujete, jak vycházely po světě různé logiky, úvody do logiky a tak dále – tak vidíte, jak se tam čím dál víc prosazuje abstraktní matematická logika, symbolická logika, prostě pokud možno maximální formalizace. A proti tomuhle trendu, který převládá a který má své velké opodstatnění právě v uplatnění u počítačů, tak vzniká jakási reakce. Stále více v posledních dvou, možná i více desetiletích se objevují knihy, které přímo do titulu dávají slovo filosofický: *Úvod do filosofické logiky* nebo *Filosofická logika*. Ovšem když to pročtete, zjistíte, že se tím myslí tradiční formální logika většinou. A to slovo filosofický tam je jako *flatus vocis*, nikdo to nebere dost vážně.

Tyhle pokusy o rekonstrukci logiky vskutku filosofické jsou polovičaté, je to teprve desetina nebo ještě méně z toho, co by bylo potřeba. Připomeňme si zatím, než se pokusíme odpovědět na otázku, co se stalo nebo co se může stát v budoucnosti s logikou skutečně filosofickou, že jeden z největších myslitelů našeho století hodnotil tento přesun logiky z rámce filosofie mimo tento rámec a její proměnu ve vědeckou speciální disciplínu krajně negativně. Byl to Heidegger. Heidegger upozorňuje, že původně *epistémé logiké*, tedy věda logická, znamenala vědu o logu. Což je něco jiného. Výslovně říká *Wissenschaft vom Logos*.

Tohle najdete u Heideggera na mnoha místech, ale je to zejména v jeho *Einführung in die Metaphysik*. Ta je dobře známa tím, že se tam vyskytuje jedno místo, které se stále znovu cituje proti Heideggerovi jako kolaborantovi s nacismem. Je to původně jeho přednáška univerzitní, která vyšla po válce tiskem jako zvláštní knížka, nyní zařazená do série přednášek v *Gesamtausgabe*. Tedy tato nová logika, kterou ustavil Aristoteles tím posunem, musí být jmenována a psána v uvozovkách, říká Heidegger. Neboť je a zůstane čímsi problematickým, *fragwürdiges*. Velkou odpovědnost má nepochybně sám Aristoteles, ale upadlost logiky se stala podle Heideggera naprosto zjevnou hned poté. Heidegger tu odpovědnost přímo nepřipisuje Aristotelovi, i když říká, že Aristoteles v tom měl velkou odpovědnost.

Tedy vám přečtu kousek, co Heidegger přesně napsal: „Logika se začala pěstovat od toho okamžiku, kdy to s řeckou filosofií jde s kopce a kdy se stává záležitostí školy, organizace a techniky. A to znamená od té doby, co se *on*, bytí jsoucího, objevuje jako *idea* a ta se stává předmětem – *on* to takhle rozděluje *Gegenstand* – předmětem *epistémé*, vědění nebo vědy. Logika vznikla z okruhu školského provozu platónsko-aristotelových škol. Logika je vynálezem učitelů na školách, nikoliv filosofů. A pokud se kdy později logikou filosofové zabývali, tedy pokud se jí zabývali skuteční filosofové, stalo se tak z motivů původně

filosofických, nikoliv v zájmu logiky.“

Tím myslí celou řadu filosofů, ale především Hegelova logika, *Wissenschaft der Logik*, to není výklad formální logiky. To je *de facto* ontologie nebo metafyzika. Heidegger tu vlastně pardonuje Aristotela a Platóna. Došlo k tomu až v těch školách. To si můžeme vysvětlit snad tím, že ještě v tomto století a vlastně dodnes jen takto soukromě, a nikdy na univerzitě, lze vrhnout na největšího filosofa všech dob tak nepříznivé světlo. Ani Heidegger, který byl zvyklý dělat všelijaké převratné interpretace, kdy stavěl dosavadní filosofii nebo filosofickou tradici z hlavy na nohy nebo z nohou na hlavu, přece jenom tak daleko nezašel. Zůstává však mimo veškerou pochybnost, že Aristotelés vyvolal onen posun, kterým se filosofie *logu* změnila v nauku o myšlení, zvláště pak v nauku o soudu, respektive o výpovědi. To je jeden z velkých příspěvků Heideggerových, on se hádal s mnoha filosofy, že *logos* u Aristotela je třeba vykládat jako výpověď, že pravda, místo pravdy je v *logu*, že se to musí překládat u Aristotela „místo pravdy je ve výpovědi“, nikoliv v řeči nebo vůbec v *logu*, což by bylo ještě víc než řeč.

Čili je tu otázka terminologie: jak překládat řecké slovo *logos*? Už u Aristotela lze doložit asi dvanáct různých významů slova *logos* v různých souvislostech. A tedy nejenom o bytí, o *einai*, se vykládá různými způsoby, ale také o *logu* se vykládá různými způsoby, i když to Aristotelés takto nenapsal.

Tedy mimo veškerou pochybnost zůstává, že Aristotelés vyvolal tento posun. Abychom si plně připomněli podstatu tohoto posunu, musíme si zpřítomnit, co věda či filosofie o *logu* znamenala před Aristotelem, před Platónem a před Sókratem, tedy u předsókratiků. A protože k takovému pronikavému posunu, zpět či úpadku – to ovšem Heidegger neříká, ale mně se zdá, že to tak je – došlo zejména v efezské škole u Hérakleita, u Parmenida, tak je potřeba jít ještě před Parmenida. A to nejvhodněji k tomu největšímu mysliteli předparmenidovskému, to jest k Hérakleitovi. Tedy jako východisko si zvolíme Hérakleita.

Ve zlomku B1 čteme, že všechno se děje podle *logu*, o němž Hérakleitos praví, že je vždy jsoucí. Svoboda to překládá nesprávně jako věčně jsoucí. Zase otázka překladu, Svoboda byl filosof, i když se velice zabýval, byl to klasický filolog, a překládal *aei* jako věčně. V mém soudu je to rozdíl: vždy jsoucí znamená, kdykoliv se o něco začneme zajímat, tak *logos* tam je vždy jsoucí. Věčně jsoucí, to je parmenidovský. To je špatně vyložený Hérakleitos. Na první poslech je zřejmé, že v tomto zlomku *logos* nemůže znamenat soud ani výpověď, jak tomu je aspoň tedy podle Heideggera u Aristotela.

Tedy lidské slovo nemůže být chápáno jako to, podle kterého se všechno děje. Všechno, *ta panta*, to je veškerenstvo, to je vesmír, to je kosmos. A zejména ten oheň, který podle času uhasíná a zase se rozhořívá. To nemůže záviset na lidském slově, na výpovědi. To je zcela subjektivistický výklad moderní. Nemůžeme tohle strkat do bot Hérakleitovi.

Platnost a účinnost *logu* je tedy podle Hérakleita kosmická. Když se všechno děje podle *logu*, to znamená, že *logos* je kosmický faktor, kosmický činitel – a ještě si dáme to činitel do uvozovek, poněvadž nevíme, jestli něco činí – ale důraz je na to kosmický. Ta platnost je kosmická. Podle zlomku 124 a navíc podle mého výkladu, který nebudou všichni sdílet, je význam nebo účinek *logu* pro kosmos přímo konstitutivní – uznáte-li tedy tu mou interpretaci.

Jde vlastně o zlomek zlomku. Je to neúplná věta, půlvěta. Svoboda to překládá: „nejkrásnější svět jako hromada věcí náhodně rozházených.“ Tam snad je možno upozornit na to, že svět se řecky řekne *kosmos* a už v tom víme z kosmetiky, v tom *kosmos* je přítomen poukaz k té kráse, k jakémusi řádu, krásnému řádu, krásnému uspořádání. A teď ještě nejkrásnější krásný svět: *ho kallistos kosmos*.

Můžeme se tázat tedy – je to vytrženo ze souvislosti, musíte přijmout aspoň hypoteticky ten můj výklad – a ten je založen na této otázce: co tedy způsobuje, že z hromady věcí náhodně rozházených se stane nejkrásnější kosmos? Krásně, nejkrásněji uspořádaný svět? A nebo naopak: bez čeho se i nejkrásnější kosmos stává pouhou hromadou náhodně rozházených věcí? A na tohle v té mé interpretaci Hérakleitos odpovídá: no *logos*, co jiného. Bez *logu* i nejkrásnější svět je pouhou hromadou věcí náhodně rozházených. A naopak: nejrozházenější, nejnáhodněji rozházená hromada věcí se stává nejkrásnějším světem, když tam zafunguje *logos*.

Ani u Hérakleita však nejde jen o vesmír jako celek. To je to, co jsem už říkal, co patří v podstatě filosofii.

Nýbrž jde také o jednotlivý konkrétní celek vnitrosvětový. Hérakleitos se třeba zvláště zmíní o duši. Duše je takový celek, který by byl jenom hromadou náhodných věcí nějakých, kdyby tam nebyl *logos*. A on říká: „duše má tak hluboký *logos*, že kráčeje nenalezl bys hranic duše.“ Čili nejenom celý vesmír se děje podle *logu*, ale také duše se děje podle *logu*. Podle Hérakleita se všechno děje. To je zlomek B45.

A blíže to pak vysvětluje zlomek B115, kde čteme: „duše má *logos*, který sebe rozmnožuje.“ To znamená: jak začnete myslet, tak myšlení není konce, dalo by se říct. Samozřejmě to není možno takhle zjednodušit, ale aby bylo jasné, co to znamená: rozmnožuje sám sebe. *Logos* tedy uspořádává, vtiskuje řád, integruje v celek. „Vše jeden jest svět,“ zlomek A1, nebo „Vše jest jedním,“ zlomek B50. A ovšem také v jednotlivý celek, například tu duši.

K tomu bychom mohli na okraj připomenout, že Hérakleitovi se zdá, že to, co nás obklopuje, má rozum a mysl. To je zlomek A16, tam se mluví tedy o Hérakleitovi. Hérakleitovi se zdá, že to, co nás obklopuje, má rozum a mysl. Vdechnuvše tedy tento božský rozum – rozumí se *logos*, to je právě ta svoboda, jednou říká *logos*, jednou slovo a tak dále. Vdechnuvše tedy tento božský *logos*, stáváme se rozumnými. No, nebýt božského *logu*, tak nejsme schopni ani myslet.

V témže zlomku čteme, že podíl toho, co nás obklopuje, přijatý do našich těl – ne jen duší, taky do těl – při spojení skrze co nejhojnější dráhy stává se příbuzným celku. Tady vidíte jako náznak toho, co pak najdeme u Leibnize: monáda monád, ta udává tu základní cestu, jíž se musí ubírat uvnitř své vnitřní vyzářování každá monáda v té univerzální harmonii. Tak něco podobného. Tím, že *logos* jak z těla, tak z duše dělá celek, tím jej činí podobným tomu celému kosmu.

Aniž bychom se blíže zabývali tímto obklopujícím – obklopovat řecky je *periechein*, odtud je ta Jaspersova podivná, ten podivný termín, podivná disciplína, kterou nazývá *periechontologie*. To nemá s ontologií nic dělat, to je od toho *periechein*, *periechontologie*. Tedy aniž bychom se tím zabývali, poněvadž to by nás zavedlo moc daleko a bylo by to dlouhé, můžeme se spokojit s tím, že *logos* je tu dáván do spojitosti jak s celkem všeho, tak s celkem těla i celkem duše. A to si budeme pamatovat.

Něco analogického, abychom to srovnali: známe Empedokla. Empedoklés už je ovlivněn eleaty. Nicméně něco tam zbylo, to chci právě zdůrazňovat, že jaksi všechen ten zvrát, všechen ten úpadek nenastal s eleaty, že zůstává ještě něco i po. Empedoklés mluví o tom, jak vyrostle z mnohého jedno, aby samotné bylo, a hle, zase se rozpadne v mnohé. Anebo jak veškeré věci se láskou spojují v jedno, podruhé zase všechno to rozdělí nenávisť-svár. Jak víte, Empedoklés měl ty čtyři prvky (*stoicheia*) a kromě toho měl jakési aktivní faktory, lásku a svár, které Aristotelés potom kritizoval, to a teď může být jedno.

A teď tam říká: Svár je od věcí oddělen. Tím se liší – to je mimochodem námitka proti Aristotelovi. Aristotelés říká, že je zbytečné mít dva faktory, že totiž když svár rozděljuje týž prvek od téhož prvku a míchá je jinak, takže vlastně funguje jako láska. A láska, když naopak dává prvek k prvku, týž prvek k témuž prvku, tak vlastně rozbíjí ta těla, která byla směsí, takže funguje jako svár. To je Aristotelův hrubý omyl, protože u Empedokla není té symetrie mezi láskou a svárem, která by tohle dovolovala. To uvidíte. Svár je od věcí oddělen, říká Empedoklés, v nich však přebývá láska. Ta láska, o které všichni vědí, že v lidské údy vrostla. To se nedá říct o sváru. V lidské údy vrostla. Můžeme si myslet, že ten *logos* je taky nějakým způsobem vrostlý v ty celky.

U Hérakleita ovšem tedy máme jistou analogii u toho Empedokla. Hérakleitos je však větší filosof v mém soudu také proto, že nepracuje metaforou jako Empedoklés. Když říká láska, svár, tak je to něco, co zná z lidské zkušenosti a aplikuje to na elementy. Ale proti tomu Hérakleitos se nechává vést samotným jazykem, a to je velké filosofikum. Filosof si nesmí jenom vymýšlet, filosof musí – jako Heidegger říká, že člověk je pastýřem bytí – tak v mnohém podobně filosof je pastýřem jazyka, ale nemůže s těmi ovci zacházet jako se šutry.

Tedy Hérakleitos se nechává vést samotným jazykem, tou řečtinou. A jak? A teď se dostáváme k tomu. *Logos* totiž je etymologicky, když se podíváte do výkladu v mnoha filosofických slovnících a zejména teda v našich knihách o logice, kde se všude ukazuje, proč se tomu říká logika, že to je od *logos* a *logos* že je řeč, jazyk, slovo. Tak já jsem nenašel u nás a venku jenom velmi zřídka poukaz k tomu, co najdete však v

důkladných slovníků řecko-českých nebo řecko-evropských, ta novořecko-moderní, že totiž *logos* je etymologicky spjat se slovesem *legein*, což původně to sloveso původně znamená sbírat, shromažďovat, sjednocovat.

Tedy to, co v historii se nabalilo na ten termín *logos*, v neposlední řadě vinou evangelisty Jana, to je jaksi taková třináctá až sedmnáctá vrstva popela, která se nakladla na Pompeje. My se musíme dostat k tomu, co to původně znamenalo, jinak nepochopíme, proč mohl Hérakleitos říct, že všechno se děje podle *logu*. *Logos* v tomto původním významu je tím, co sbírá, shromažďuje do souboru a do sjednocenosti. Proto ten řád, ten pořádek, proto *logos* dělá z neuspořádaného náhodilého nahromadění věcí nejkrásnější svět. To sjednocování, to, že z toho dělá celek, to je funkce *logu*. Teprve odvozeně to platí pro jazyk. Tam taky náhodilá srovnaná písmenka *logos* změní ve slovo. To slovo se neskládá z těch písmenek. To jenom my to tak děláme, ale ta písmenka nejsou nositeli *logu*. Tím nejmenším kouskem *logu* je slovo, a když jdeme na hlásky nebo písmena, tak už tam žádný *logos* není. I podle Aristotela – to je další doklad, že takové povědomí zůstávalo i u Aristotela. Heidegger v této souvislosti poukazuje k tomu, že také němčina je původní jazyk jako řečtina, totiž že *lesen* znamená také původně sbírat. *Weinlese*, *Holzlese*. *Holzlese* je, když se probírá les, *Weinlese* je vinobraní.

Jiný hlas: V latině *lego*, *legere* totéž – původně sbírat také.

Hejdánek: Ovšem latinu by Heidegger nikdy za původní jazyk nepovažoval. No a samozřejmě tu funkci té integrace, toho sjednocování, sbírání dohromady má *logos* také v lidském myšlení a promlouvání. Ale důležité je, že to je teprve odvozené. Původně sbírá, sjednocuje ty náhodilé hromady a dělá z nich celky ve skutečnosti, v kosmu, sám celý kosmos. Pochopitelně: *logos* sjednocující a pořádající celý vesmír nepochází z lidského promlouvání ani myšlení. To je opravdu tak moderní myšlenka subjektivistická, kterou nelze [nesrozumitelné] těm starým myslitelům. Ale je to týž *logos*, který sjednocuje duši i tělo a vůbec celý kosmos.

Přichází chvíle, kdy se můžeme a vlastně musíme tázat, jakým způsobem *logos* provádí to své sbírání, zahromažďování a sjednocování. A tak se dostáváme k druhému tématu pro dnešek zvolenému, k tématu *fysis*. Také zde se můžeme s důvěrou obrátit na řeckou etymologii. *Phyein* a *phyesthai*, to je to, co je v pozadí *fysis*. A co to znamená? Je to aktivum, to *phyein* je roditi, *phyesthai* roditi se nebo býti rozen. O *fysis* můžeme mluvit pouze tam, kde něco vznikne tak, že se to zrodí, ne že se to nahromadí, že se zrovna udělá taková konstelace. To není zrození, když vznikne konstelace. Musí se něco zrodit a pak to má *fysis*. A to se zrodí, vyroste – *phyein* znamená i růst – a posléze umírá, to patří k tomu.

Nenechme se zmást tím, co všechno Řekové považovali za vyrostlé, například hory považovali za vyrostlé. Ale to už víme, že nemůžeme tohleto brát příliš vážně. Důležité je, že o *fysis* můžeme mluvit pouze tam, kde něco se zrodí, vyrostle a umře. Vráťme-li se k onomu superzlomku nebo subzlomku z Herakleita, můžeme říci: svět, který by byl jen hromadou náhodně rozházených věcí, nebyl by uspořádan *logem*, by neměl žádnou *fysis*. To je obrovský rozdíl proti tomu, jak běžně chápeme dnes, co to je fyzické, co jsou to tělesa. Vůbec tělo nic neznamená, jedině když je to tělo, které se zrodilo, vyrostlo a pak umře. A to neplatí o všech tělesech. U nás čeština to rozlišuje, naštěstí, tělo a těleso, v jiných jazycích to tomu tak není vždycky. A tak je třeba zdůrazňovat, že jde o takové tělo, které se zrodilo a vyrostlo.

Tak kupříkladu svět atomistů Leukippa a Demokrita nemá žádnou *fysis* podle před Sokratiků, podle Herakleita. To už neplatí právě u Aristotela, neplatí pro Aristotela. Nemá žádnou *fysis*, neboť Demokritos tvrdí, že doopravdy není vůbec nic smíšeno, dokonce ani smíšeno to není, natož aby to bylo srostlé, aby *logos* byl vrostlý v to. Nic není smíšeno, nýbrž domnělá směs je položením těles vedle sebe, říká Demokritos, přičemž zachovává každé z nich vlastní přirozenost, kterou mělo i před smíšením. To je tak přesně formulováno, že hned si musíme vzpomenout na Whiteheada, který říká, že elektron v živém těle se chová jinak než mimo živé tělo. Tam je jasný hluboký rozdíl.

Pro Demokrita ten elektron je tělískem, vnitřně homogenním, žádnou vnitřní strukturu – to my víme, že má, všechno má svou strukturu – a navíc tedy, že je to dění. Elektron je dění a to dění je modifikováno, je jiné, pozměněné, když ten elektron funguje v živém těle, říká Whitehead. Takže je z toho jasné, že podle

Demokrita, kdyby Demokritos měl pravdu, tak Herakleitos řekne: tak ty atomy ani celek toho nekonečna atomů nemá žádnou *fysis*.

Tak zpátky. Toto pravděpodobně nejstarší pojetí *fysis* bylo otřeseno Parmenidovým odmítnutím myšlenky změny, a tedy i vzniku a zániku a růstu. Patočka to formuluje následovně: myslitelé po Parmenidovi při všech svých odlišnostech se shodují v tom, že *genesis*, *phora*, vznik a zánik, převádí se u nich na něco, co vznikem a zánikem není, to je na straně sedmdesát tři Patočkovy knihy. To ovšem platí také o Aristotelovi, ačkoli pravda...

--- (Komentář k Aristotelovi, vol. 1 [4DOM0313]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: To ovšem platí také o Aristotelovi, ačkoli právě v něm má řecká antika myslitele, který učinil pohyb jedním ze stěžejních témat svého filosofování. Celá antika poparmenidovská nemá myslitele, který by byl tak blízko modernímu pojetí jako právě Aristotelés.

Patočka v celé té knize ukazuje, že v jistém smyslu stojíme teď před návratem k Aristotelovi. Novým návratem, jako byl kdysi návrat k Platonovi v odporu na konci středověku proti Aristotelovi, nebo jako byl návrat k Aristotelovi, když zprostředkovali Arabové jeho spisy. Takže teď stojíme před novým... to tam naznačuje na několika místech.

Já si myslím, že tomu tak není. Nicméně platí, že Aristotelés je po této stránce velice blízko tomu modernímu pojetí. To taky vysvětluje určitou hybnost tomismu, který byl hluboce upadlý a dogmatizovaný a je schopen se obnovit díky Aristotelovi.

Pro Aristotela ovšem byl pohyb něčím docela jiným. Právě i v pojetí pohybu došlo k tomu úpadku. Pro Aristotela byl pohyb něčím jiným než pro nás, byl mnohem bohatším a rozmanitějším. Všeobecnou charakteristikou pohybu bylo, že je spojujícím článkem mezi možností a skutečností, přechodem z možnosti (*potentiality*) ve skutečnost (*actuality*).

Tenhle přesun ovšem umožnil, že se zapomnělo na to, co věděli už předparmenidovští presokratici. To Aristotelovi umožnilo, aby *fysiké epistémé* – on tam tu knížku nazývá sice *Akroasis*, ale tento termín se u něj vyskytuje, *fysiké epistémé* – pojal jako vědu o pohybu, a tedy přírodní vědu vůbec. Tady už vidíme, že ten pohyb je vlastně přírodní věda. Příroda, to je původně překlad *fysis* (*natura*). To už je všechno posunuto, všechno je úplně jinde.

To znamená, že zrození a růst a také smrt zahrnul Aristotelés mezi ostatní pohyby. Přestal potřebovat *logos* jako to, co sbírá dohromady, poněvadž většina pohybů nic dohromady nesbírá. Vznik a zánik jsou vysvětlovány, aniž by k tomu bylo zapotřebí integrujícího činitele.

A pokud se to v některých momentech bez integrujícího činitele – a to integrující ovšem není docela přesný výraz – přece jen neobejde, použije si Aristotelés čehosi podivného. Aplikuje jistou koncepci mýtickou u Platona. Použije se totiž čehosi malého až nepatrného, spíše jakéhosi mechanismu či mašinky, nebo snad čehosi podobného Maxwellovu čertíku či démonkovi, jestli víte, o čem se bavili fyzikové na konci minulého a začátkem tohoto století.

Totíž toho, čemu Aristotelés říkal *energeia*, eventuálně *entelecheia*, a co není nic jiného než platónský daimónský *démiurgos*, jen nekonečně pluralizovaný či spíše multiplikovaný, ohromně zmenšený, miniaturizovaný – což odpovídá moderní době – a přesazený z té situace před stvořením světa i bohů do každého individuálního, byť sebemenšího pohybu.

Ačkoli na první pohled měl Aristotelés ze všech starořeckých myslitelů snad největší zájem o živé tvory, zavrhl, snad stále ještě pod vlivem Platonem zprostředkované myšlenky elejské školy o *hen kai pan* (jedno a vše), jediný nosný myšlenkový koncept, který měl ve své době k dispozici (vždyť jiný ani nebyl a po mém soudu dodnes nemáme jiný, i když dneska ho zas nemáme, je potřeba ho vyhrabat), totiž koncept *fysis*, dění se podle lomů. Namísto tohoto dnes aplikovatelného pojetí či dodnes aplikovatelného pojetí zavedl pojetí zdánlivě podobné, ve skutečnosti však hluboce odlišné a povážlivě nelogické v tom filosofickém smyslu, opět vycházející z Platona, totiž abstraktní rozdělení skutečnosti na beztvarovou *hylé* a četné *morfé*, tedy hmotu a četné tvary zůstávající však beztěla, bezhmoty. A z těchto principů pak chtěl konstruovat všechno, co vidíme ve světě kolem sebe, to jest pohyby všeho druhu.

V zájmu určitého pojetí vědy, odlišného od dosti tradičního chápání filosofie v největší čistotě vyjádřeného Sokratem v *Hostině* jako lásky k moudrosti či k pravdě, revidoval Aristotelés starší pojetí počátku a prvků způsobem, který Patočka charakterizuje jako redukční soustavu. Mohli bychom říci, jak se říká dnes, redukcionismus.

Redukce definovala vlastně poprvé vědeckou metodu vůbec. Znamenala snahu najít principy každého oboru a vyvodit jednotlivosti opět z principů. Principy požadují pak odvození ještě základnější, až ke zcela prvním principům. A ovšem musí platit i obráceně: tam, kde máme *archai kai stoicheia* (počátky, principy i prvky), máme i vědu (*epistémé*), nikoli pouhé zdání či mínění (*doxa*).

Starší pojetí *logu* i *fysis* představují tedy dva kameny zavržené Aristotelem jako stavitelem nové soustavy. Aristotelés svým obrovským intelektuálním výkonem ovlivnil dlouhé věky, dneska už to činí dvě tisíciletí.

Patočka již ve svých přednáškách o Aristotelovi hned po válce, jež nedokončil, protože byl zbaven docentury a vyloučen z univerzity, říká, že o Aristotelovi bylo právem řečeno, že je Alexandrem Makedonským řecké filosofie. Když tímto citátem zahajuje svou studii v této knize *Aristotelova filosofická přírodověda*, výslovně už cituje Marxe, totiž tento citát je z Marxe.

Dnes stojíme před úkolem, který je vlastně výzvou k neméně obrovskému intelektuálnímu výkonu, než byl Aristotelův. Návrat k Aristotelovi po mém soudu není řešením. Zejména když celá takzvaná metafyzika v jeho pojetí z větší části se odložila a ze zbytku stále ještě rozkládá.

Pokusy jít zpět nejen před Aristotela a před Platona, ale dokonce až k Parmenidovi a před něho, mají naproti tomu jistý, ovšem po mém soudu také omezený smysl. V souvislosti s dnešním výkladem bychom mohli říci, že to znamenalo především pokus znovu pochopit, co znamenala pro nejstarší filosofy, zvláště pak pro Anaximandra a Hérakleita, myšlenka univerzálního dynamismu, jak o ní mluví Patočka a pro kterou Aristotelés zdá se nemá pochopení. Nemyslím, že význam *předsokratiků* lze omezit jen na tento bod. Chtěl jsem jen ukázat, jaké obrovské možnosti a hlavní inspirující výzvy tu je možnost najít a zaslechnout. Tyto zvláště pro dnešek aktuální výzvy Aristotelés svým velkým dílem, převelkým dílem přehlušil a nám nezbyvá než se znovu a znovu pokoušet naladit svůj příjem na co nejčistší poslech za maximálně možného vyloučení Aristotelovy ušičky.

Samozřejmě se nelze naivně domnívat, že takový návrat před Eleaty vyřeší všechny nebo třeba jen největší naše dnešní filosofické úkoly. Ale v jedné závažné věci nám může hodně pomoci i v naší práci. Při pronikání k tomu, jak si filosofové museli tvořit nová slova a jak museli obezřetně pracovat s jazykem, což je závazek, před nímž nemůže a nesmí uhnout žádný myslitel, se můžeme mnohému naučit i pro svou práci s češtinou, která je po mém soudu zase nad jiné vhodná pro filosofování. Například mnohem vhodnější než němčina, angličtina a dokonce v leckterém směru vhodnější než francouzština. Skoro *emfaticky* by se řeklo, že se blíží v tomto ohledu dokonce samotné řečtině.

Jenom příklad, já doufám, že jsem to minule tady neříkal, mě nadchlo, když jsem četl u *Heideggera*, jak s jakou úporností se dopracovává k tomu, že *die Welt weltet*. Že svět světlí. No náš svět v češtině a světlo patří k sobě, to jsme věděli už dávno my Češi, s pouhými dvěma slovy. A on se k tomu dopracovává neobyčejně obtížně. V jazyce je mnoho, ovšem platí to, co také říká *Hérakleitos*, když říká o Apollovi, o vládci v Delfách, že ani neříká, ani neskrývá, ale naznačuje. Jazyk naznačuje. Když je filosofie v úzkých, když neví kudy dál, tak je vždycky dobré naslouchat trochu jazyku. Ovšem ne vždy ten jazyk nám pomůže, není možno na jazyk zcela spolehat, ale je v něm mnoho moudrého.

Avšak také ve věci, nejenom pokud jde o jazyk, ale ve věci se může lepší porozumění *předsokratikům* ukázat jako pozoruhodný stimulant pro naše vlastní filosofické úsilí. Mám-li užít dnes už takřka otřepaného termínu *Jacquesa Derridy*, proniknutí k *předsokratikům* nám usnadní dekonstrukci Aristotelova filosofického kosmu. A tak budeme připraveni k dalšímu, ještě významnějšímu kroku, totiž k dekonstrukci samotného předmětně pojmového myšlení. A v tom nám bude zapotřebí zase ještě další pomoci, k nezbytnému odstupu ne někam ještě víc dozadu v Řecku, ale že se budeme muset s řádným filosofickým vybavením ponořit do staré tradice izraelské, přesněji snad prorocké, a tak porozumět s vědomím těch kořenů porozumět dějinnému zápasu mezi touto izraelskou, hebrejskou tradicí a mezi

tradicí řeckou. Když této věci budeme rozumět, tak teprve pochopíme sebe samy, poněvadž celá evropská filosofie je, ať si to přizná kdo nebo nepřizná, je ustavičná polemika, dialog, rozhovor a zápas, obrovský zápas mezi těmi dvěma myšlenkovými tradicemi.

Nakonec bych se chtěl jenom omluvit, že jsem to vlastně z větší části četl, i když to bylo v poznámkách, nejsem zcela v kondici a bylo to pod mou úroveň, takže prosím vás mě promiňte. Já vím, že se to číst nemá.

Jiný hlas: Ne, spíš naopak je třeba děkovat za přednášku nebo za úvod do tak složité, ohromné problematiky, která prolíná nejenom celou antickou filosofií, ale jak jste viděli v některých náznacích vzpomínek na *Leibnize*, na *Hegela*, na *Heideggera* a mohli bychom jmenovat další, *Descartesa* a mnohé jiné, prolíná i celou novověkou filosofií. Byla zmínka i o tom, co se týká středověké filosofie. Takže já myslím, že musíme v první řadě poděkovat za mnohoslibné a pro nás osobité a nové pohledy na věc. Já bych upozornil, než vám dám slovo, já myslím, že já se nebudu, Aničko Šídová, já tam nechám tu trošku, já vím, že tam máš modrou... já myslím, že asi nebude velká diskuze, to asi nebudeme schopni, já myslím, že o to spíše byste se mohli ptát, využít přítomnosti pana kolegy Hejdánka, ptát se ho jak na, doufám, že nebude snad mít námítky, jak na věci týkající se dnešního referátu, tak na místo Aristotela v antice a v evropské filosofii vůbec. Já myslím, že na to byste se ptát mohli, eventuálně se ptát i na věci týkající se těch zmíněných antických filosofů, *Hérakleita*, *Parmenida* a tak dál, *předsokratiků* vůbec. To bych dovolil, protože k tomu se vracet asi už nebudeme.

Naopak bych nedoporučoval, abyste se potom příliš ptali na věci týkající se středověké a novověké filosofie, poněvadž to probíráno nebylo a k tomu se doufám já, bych byl velice rád, podotýkám, že my bychom byli velice rádi, kdyby potom zejména v novověké filosofii, kterou prostě nikdo na světě už dneska nemůže odpovědně přednášet celkově, i kdybychom se všichni všechny české třídy dali dohromady, tak to nebude plně odpovědné, tak kdyby právě nám pomohl aspoň s některými tématy a postavami. Já předem můj názor je, že bychom velmi potřebovali od kolegy Hejdánka mluvit o *Descartesovi*, případně o *Leibnizovi* a dalších, to se dohodneme, jenom bych byl rád, eventuálně když byste mohl pomoci s něčím ze středověku, s *tomismem* nebo s *Abélardem*, to už v průběhu tohoto roku se dohodneme.

Tož to tak jenom jako předesílám. Já než se začnete ptát ostatní, tak bych upozornil, že vlastně ta přednáška se týkala právě těch kapitol, které jsme celkem vůbec u Aristotela neprobírali, to znamená jeho učení o přírodě, jeho fyziky, že? My jsme si udělali několik ukázek z jeho nejtěžšího díla *Metafyziky*, rozbořem takových pojmů jako je příroda, jako je čas a podobně, kterými jsme se zabývat nemohli. Takže v tom smyslu to byl nejenom tedy komentář, ale také doplněk toho, co jsme tu ani neprobírali. Podobně tento komentář nejen k Aristotelovi, ale také k *předsokratikům*, že? Já vítám, že zde byl vyzdvížen právě *Hérakleitos*, protože i toho jsme označili jako nejpozoruhodnějšího mezi *předsokratiky*. A právě ty paralely nebo antiteze, které kolega Hejdánek ukazoval vůči Aristotelovi a vůči moderní vědě a filosofii, vůči některým nedostatkům moderní vědy a filosofie, jsou jistě plně pozoruhodné.

Já bych teď jenom jako dvě drobné poznámky, jednak jako hostujícího filologa, hostujícího teologa bych si dovolil takové malé impertinence, že já neberu nikomu na to milovat kterýkoliv jazyk. Já beru *Heideggera* vážně a neberu vážně jeho velikou lásku k řečtině a jeho méně zjevnou lásku k němčině, ale jako tedy srovnávací filolog bych si dovolil postulovat, aby všechny evropské řeči měly stejné právo, aby v nich byly hledány pomoci pro naše filosofování. A to nejen řečtina, ale stará germánština, nejen němčina, která je její vnučkou jenom. A na matku upozorňuji, že třeba ta krásná, to krásné pro moderní kritiku moderní fyziky tak důležité, ten důležitý point...

Jiný hlas: ten důležitý poukaz, že řecký pojem *fysis*, příroda, je od *fyein*, jaksi rodit, rodit, *fyesthai*, rodit se. Což tedy v opovrhované latině je přesně totéž. Že *natura* je od *nascor*, *nasci*, *natus sum*, rodit se. Zase upozorňuji, ale pro ty eventuální české vlastence, že u české přírody to tak není, tam je to kalk. To si velmi ovšem šikovně vymysleli obrozenci, tu přírodu, ale kupodivu se dosti trefili, že tou přírodou, to není tedy staroslovanské a moudré. To jen namátkou, vy byste zase potěšil Heideggera, kdyby se víc zabýval

jaksi latinou, že v latině tedy *mundus* znamená svět a *mundus* znamená současně čistý, tedy, takže může to být přirozeně náhoda, ale mohl by to být ukázka, že skutečně, já myslím, že nejen z indoevropské řeči, ale že studiem kteréhokoliv třeba seberimitivnějšího jazyka bychom se dopátrali pozoruhodně, pozoruhodných ne závěrů, ale pomůcek pro dosažení poctivějších závěrů při filosofování.

No a to jen teď jako pokud jako hostující filolog k tomu, co teď jako teolog, no tak já, my jsme to jenom zmínili letmo. Pravda je, že *Janovo evangelium*, kterému jsme věnovali kdysi, většina z vás tam ovšem ještě nechodila, jeden večer, je, já jsem nazval *Janovo evangelium* jednou z nejpozoruhodnějších deseti, snad nevím, jestli by s tím pan kolega Hejdánek... jednou z nejpozoruhodnějších deseti knih světových dějin, jako je třeba *Faust* nebo jako jsou některé věci Dostojevského nebo jako je *Tao-te-ťing*. To není, to neznámá, že by k nám měl námitku, že z hlediska ryze filosofické řecké tradice, pravda, co bylo řečeno, že to tedy, co do tedy vývoje a použití pojmu *logos* u Jana, je to tedy ta třináctá až sedmnáctá vrstva popela na na to kdysi hledání jaksi před Sokratem, Sokratovo a Platonovo, že, a Aristotelovo.

Tedy to je tedy pravda historika, pravda historika filosofie, pravda novozákonníka, k čemuž se musí k ní teda přece dodat, že tím se *Janovo evangelium* přece nevyčerpává, to taky tak jistě nebylo myšleno, protože tady došlo k tomu, že právě to *Janovo evangelium* a zejména tedy ta úvaha o *logu* umožnily to, že vůbec začalo to, o čem se kolega Hejdánek zmínil v poslední větě, že tedy, my jsme o tom náhodou mluvili posledně, o tom pojmu evropanství jako tedy syntéze tří zdrojů, že řeckého, řecké vědy a kultury, židovsko-křesťanské jaksi náboženství a eschatologie a římského práva a státu, že on mluvil v závěru o tom věčném dialogu mezi tím řeckým, mezi tím aristotelovským a mezi tím izajášovsko-ježíšovským. Nu tedy samozřejmě poprvé se to na určité úrovni potkalo v *Janově evangeliu* a patrně musíme Janovi přiznat, o tom kdysi mluvili, to jen připomínám pro ty, co tu nechodili, Janovi musíme přiznat, přestože rozumí moderní člověk nemůže myslet, že by Ježíš mluvil tak, jak mluvil u Jana, to je v naprostém rozporu, jak mluvil tedy u synoptiků, u těch prvních tří evangelistů, ale musíme přiznat, že tedy bez *Janova evangelia* by nebyl tak snadný vstup křesťanství na tu diskusi do klubu Platona a Aristotela, že tedy v tomhle ohledu právě, že tak okamžitě, rychle a plodně začala ta dia- ten dialog a ta diskuse a ten svár mezi tím dědictvím židovsko-křesťanským a řeckým, to je asi především tedy zásluha. A samozřejmě v tom i spousta balastu přinesla zatížení v tom, že to bylo považováno za slovo Boží a často nekritizovatelné *Janovo evangelium*, to by samozřejmě stálo za ohromnou samostatnou diskusi. Já jen potud jaksi na obranu, že často se najdou světoví Schliemann u Troje a mnozí jiní v různých vrstvách dějin pozoruhodné věci. A jestliže tedy *Janovo evangelium* je v jistém smyslu ta třináctá vrstva popela na nějaké ohromné památky po antice, tak on je v tak nějak v té vrstvě popela je Kristus, idea tedy Bohočlověka, což je tedy samozřejmě také problém konce antiky, budeme o tom příště mluvit, pokud jde o gnostiky, tam je to jeden z centrálních problémů. Ale on se tam pomocí toho *logu* dopracoval i ten Ježíš horského kázání a lukášovských parabol, což samozřejmě už zase další oblast, pomocí toho janovského Krista, pomocí tedy toho platonského *logu* se dostal z té třinácté vrstvy do hlubin, potom těch nejhlubších zase hlubin nového rozpětí lidstva, že po antice, ve středověku a novověku. Tak to jen jaksi jako jsem si dovolil tu malou poznámku filologicko-teologickou, ještě malou, malý tedy úskok, malý tedy takový malý výlet do té oblasti teologické. Nyní snad, když kolega Hejdánek dovolí, že byste se ptali, jak k jeho rozboru těch dvou základních pojmů *fysis*, *natura* a *logos* u Aristotela i eventuálně k jeho předchůdcům vůbec. Tak jako obvykle, pan Voráček se zase lišácky usmívá, já nebudu ani zkoušet, jak mě vypíská nebo povolá. Prosím využijte, nebudeme mít tady asi kolegu Hejdánka hned pozítří, takže a je taky dneska dosti pozoruhodně zdravý, já myslím, že to není tak zlé s jeho zdravotním stavem, jak říkal. Mně by samozřejmě zajímalo především jeho stanovisko k tomu, co jsem říkal já, pokud jde o latinu a pokud jde o ty teologické aspekty, ale to není důležité, důležitější by jiné věci.

Hejdánek: Já bych něco řekl k tomu, co... já samozřejmě nechci vypadat jako jazykový nacionalista. Já jsem chtěl jenom upozornit na to, že ta čeština je krásný jazyk filosofický a že se s ním dá skvěle pracovat. A že dokonce teda máme tu obrovskou výhodu, že existuje středověká česká literatura, většinou tedy teologická, ale teologie je jenom druh filosofie, takže po této stránce my musíme obnovit některá slova,

kteřá byla běžná v diskusích, že, třeba ještě v době Karlově a potom v husitství a tak dál, že jo, my máme takový zvláštní, jako třeba bytost u nás je strašně pokleslá. To je živá bytost a nic jiného už to neznamena, že. My máme obrovskou možnost třeba s tím bytí pracovat tak, že teď si uvědomím, jak Heidegger těžko dosahuje těch odstínů, když mluví o *Wesen*, že, jak dosahuje, a když my řekneme bylost, to nevím, jestli to vůbec někdy existovalo, ale v zásadě to odpovídá českému jazyku, my můžeme říct bylost, bylost něčeho. No to je... a teď jak to dát do budoucnosti? Budoucnost něčeho, to už je něco jiného – minulost a budoucnost. Bylost, tak budoucnost. Potřebujeme to. Já bych vám řekl v jakých souvislostech, ale s tím jazykem se dá tak krásně pracovat. Já jsem nechtěl říct, že je to vůbec nejlepší jazyk k *filosofii*, ale nepodceňujeme. Víte, takový Leibniz třeba, když psal, tak psal latinsky nebo francouzsky. U němčiny byl přesvědčen, že se vůbec k *filosofii* nehodí. No, teď po takovém Heglovi, Kantovi, Heglovi a tak dál, řekněte, že se němčina nehodí.

Já jsem přesvědčen, že se nehodí.

Jiný hlas: No rozhodně čeština se hodí líp. Já si myslím, že se hodí příliš snadno k *filosofii* a že to mate. Když právě, jak jsme mluvili, *wesen* může být s pomocí *perfecta gewesen* uvedeno v soulad, tak by se *filosof* vždycky měl ptát, jestli ta daná určitost... Zmíněný Karel Svoboda měl naprosto pravdu, že tam to *aie* přeložil jaksi poněkud *nefilosoficky* věčně, že by tam mělo být vždy, že to není totéž ve všech případech. S tím zápasili theologové jako Jeroným, co si počít s podobnými pojmy. Ale tento Karel Svoboda nám vždycky říkával, že když napíšeme něco, třeba politický referát pro partajní schůzi nebo milostné vyznání nějaké dívce, abychom si to nejprve přeložili do latiny. A co nejde přeložit, abychom vynechali, to je žvást.

Hejdánek: To je žvást. To jsem skutečně kolikrát zkoušel. To není sice moc těžké, ale skutečně něco z *filosofie* je nepotřebné a je žvást. V latině teda *sum* a *esse* by šlo snadněji dělat podobné úvahy jako s *wesen* a *gewesen*, ale já samozřejmě kvituji tu řadu věcí, a právě třeba to poukázat na to, že z jazyků, ne jenom z češtiny, se můžeme strašně mnoho pro *filosofii* učit. Takže etymologie je skutečně něco genuinně *filosofického*, něco, co se nám strašně v tom... Heidegger velice ctí. Na druhé straně jsem byl vždycky laicky přesvědčen pod vlivem těch filologů, a hlavně Karla Svobody, že co jde říct jenom německy – v tom původně německém *pa-wesen* a ty bylost s tím, už ne tak přirozeně pro nás jako pro ně to *gewesen* a jiné tvary –, že nemůže být pravdivá metafysika, nemůže být pravdivé uchopení jsoucího, které jde říct jenom německy. A to si často podle mého mínění dost – ne Heidegger sám, to nevím, ale někteří heideggerovští žáci – neuvědomují. Tohle to je můj naprosto laický názor, který jsem tady k tomu chtěl dodat.

To je takovým... Zcela legitimním dědicem latiny je francouzština, italština, španělština. A teď, vemte si to, přeložili Heideggera do francouzštiny a už není Heidegger. To je najednou takové, všechno je to odkryté, ten Heidegger tak krásně skoro až mystický, a teď najednou je to tím *esprit* francouzským. Ono tam toho zbude tak málo relativně proti tomu, co je v té němčině. Když jsem před dvaceti lety přijel do New Yorku, tak první, s kým jsem mluvil, byl profesor Lehmann, Paul Lehmann, docela na něho Miloš vzpomněl. V češtině, tak by Heidegger napsal další dvě tlusté knihy.

Prosím, slečna Pavla.

Jiný hlas: Vy jste mluvili o práci s jazykem a vlastně o tom přemýšlet v tom nebo onom jazyce. Takže jestli by pro vás byla myslitelná vůbec *filosofie* bez jazyka? Nebo bez nějaké myšlenky, která dochází k pojmu?

Hejdánek: Já si myslím, že *filosofování* bez jazyka není možné, protože myšlení bez jazyka není možné. Tedy pokud můžeme mluvit o tom, že myslí zvířata, tak to je v jakési předmyšlení. Ale nedokážeme skutečně pořádně nic myslet, co nedokážeme říct.

Jiný hlas: A boží moudrost, myslíte, že se taky nutně nějak vázala na nějaký jazyk a v něm se vyjádřila?

Hejdánek: Já myslím, že ano. Já si myslím, že je omyl lišit myšlení a mluvení, že myšlení je mluvit potichu a mluvit je myslet nahlas.

Jiný hlas: A není to obecně sdílené.

Hejdánek: Není, není. Je to u mě dokladováno řadou námitek, pokud jde o tuto tezi. Ale nesporně ten

vztah je tedy velice úzký.

Tak prosím, pan Tomáš.

Jiný hlas: [nesrozumitelné] ... k tomuhle tomu se vidím, já si myslím, že to je, že tam se to právě dává do té maximální distance, kde ten *logos* zasahuje a sjednocuje to rozestoupení. A teď jde o to, jestli je to ten *logos* vůči téhle té teorii, jako už na počátku ten *logos* tam v tom vzniku toho vesmíru a potom to ještě sjednocuje do toho celku.

Děkuji, že dneska na to nemusím odpovídat, tak kolega Hejdánek jistě odpoví.

Hejdánek: No ale jak... Tedy samozřejmě nemohu činit odpovědná Herakleita za odpověď, pokusím se odpovědět sám. Ale jenom náznakem, protože to by vyžadovalo přinejmenším jeden večer, spíš víc večerů. Tady je jakýsi předpoklad nevyslovený, ale považovaný za samozřejmý u těch kosmologů a astrofysikálních kosmologů, že na začátku byl jakýsi pratom, který vybuchl. Jakýsi nekonečně hmotný bod. Oni o tom sice nic nevědí, jsou všichni jednotní v tom, že nelze jít zpátky ještě před, ale vědí, že zatím jsou schopni jít, jak víte z toho Weinberga, že jsou schopni jít až do nějaké té nepatrné částice sekundy po tom velkém třesku. Jak to vypadalo při velkém třesku, vlastně nikdo neví, a proto tomu říkají *singularita*, protože je to vlastně *iracionální* a tak dále, čili oni o tom představu žádnou nemají. Nicméně do toho cpou myšlenku, že to bylo něco jedno, co vybuchlo. Já si myslím, že to je filosoficky přinejmenším problematické, já sám to považuju za nesprávné. Já si myslím, že na začátku byla pluralita. A to z toho důvodu, že nemáme nejmenší důvod a náznak ničeho, co by ukazovalo, že tomu bylo jinak. Takže otázka zní ne, jak vznikl svět; nám přece není jasno, zda je svět původně jeden. To musíme nechat otevřeno zkoumání. My se musíme zabývat tím, co známe. To jest těmi celky vnitrosvětovými. A vnitrosvětové celky, to jsou události. My už dneska nevěříme, nebo většina lidí nevěří, když se na to přímo ptáme, jinak věda předpokládá stále nějaké stálosti. Celé zákony zachování nejsou myslitelné bez předpokladu, že je tady něco, co se dá kvantifikovat.

Ale na druhé straně kvantová filosofie otevřela obrovskou cestu nebo obrovský nový prostor, že virtuální částice se vyskytují, vyskočí, zaskočí a to je plný svět virtuálních částic. Jenom to, co my vidíme, to všechno je z reálných částic. Ale ty reálné částice každá má kolem sebe mrak těch virtuálních. Takže a nakonec všechny částice vlastně nejsou částice, to je ohromné dění. To je vlastně vlnění. Každou částici můžeme chápat jako vlnění, to je dění, jenom všelijak zachumlané do sebe, takže to vypadá jako částice, ale vlastně je to spousta vln zatočených do klubka, takže to vypadá jako částice.

Čili mně se zdá, že tady základní předpoklad je zrušit předsudek, že jsou tady nějaké částice, ty nějaké věci, *Herakleitos*, na začátku, které je možno tady mít v hromadě. A ty věci, že by každá byla sama sebou. Nic takového. To, co je v hromadě, to jsou události. Někaké nepatrné události a co to je událost? Událost je to, co má začátek, průběh a konec, i když je to třeba jenom *kvantum* energetické. A ten průběh od počátku ke konci, ten musí být tím logem nějakým způsobem uspořádán. Takže bych předpokládal, že *logos* je především v tomto smyslu, je především odpovědný za to, že vůbec mohou být nějaké události, to znamená i ty nejjednodušší, nejprimitivnější, nejpočátečnější, o kterých třeba *Whitehead* říká primordiální. Prvého řádu, *ordo* řád. Primordiální události, což je filosofický termín. To se nedá ztotožňovat a přinejmenším ještě dlouhou dobu se nebude moci ztotožňovat s ničím, co znají fyzikové, to je ještě daleko hlouběji pod nějakými těmi základními kvantovými ději.

No a tím pádem tam máme ten *logos*. A jak by to bylo potom dál? Jak může *logos* pracovat tak, že sjednocuje větší celky? Jedině skrze ty nejjednodušší, skrze ty primordiální události. To znamená, je předpoklad, že ty události jsou schopny na sebe reagovat, jsou schopny akce, poněvadž každá reakce je akce. Aby nějaká událost byla schopna akce, to znamená, že musí být schopna v rámci svého průběhu vydělit něco, co je jako akce. A tak dál. Celý tenhle výklad vy znáte, ale tady by to vyžadovalo krok za krokem. Je to věc, která vyžaduje samostatného rozboru, je to dost komplikovaná záležitost. Ale jenom tak je to možné. Jenom díky tomu, že atomy jsou schopny a nejenom atomy, ale i ten elektron, jsou schopny reagovat na odlišné prostředí, to jest prostředí živé bytosti, tak proto je možná živá bytost. Není možné to, co se ukázalo, že nemůžeme předpokládat nějakou *vis vitalis*. Ale vitalisti měli určitou tuchu,

kteřá šla správným směrem, totiž že tam něco sjednocujícího být musí, ovšem oni z toho udělali předmět, udělali z toho faktor, jsoucno. To je ta chyba. Poněvadž samozřejmě *logos* je nejsoucno.

Jiný hlas: Jste spokojen s odpovědí?

Hejdánek: Ujasnil? Moje otázka – nikdy nemůže být spokojen...

Jiný hlas: To snad nebylo to vhodné slovo „spokojen“, ale ujasnil. Já jsem to tak nechtěl doslovně, nebylo to to německé *Zufriedenheit*, ale jako *fertig*, jako bychom mluvili heideggerovštinou, jako jestli je teda to ujasněno, podařeno nebo vysvětleno, osvětleno, tedy vysvětleno. Čeština, která dovede dělat taková kouzla s přídavnými jmény a se slovesy, s tím si může taky tak zahrát, až se zblázní. Některé ty heideggerovské hříčky, to si člověk někdy až zastýská. Můj vlastní rozhovor s Patočkou, v tom se to také velmi dobře vidí. To já jsem tolikrát dával k dobru, aby se do němčiny přeložilo *Bylo nás pět*, protože je to „poprvé v sadě“, ale nebylo ještě „u stolu“, aby to mohl přeložit do němčiny. S tím jsou teda ohromné problémy. A tak dále. Prosím pěkně, jsou tu další? K Aristotelovi vůbec, prosím vás, Aristoteles není jenom fyzika, to je taky *metafyzika*. Vzpomeňte si na některé jeho úvahy o poměru k místu, některé jeho úvahy o formě a obsahu, o některé jiné partii, o první filosofii, o smyslu filosofie, o setkání. Aristoteles je dál, jsou také úvahy o poznání, jsou také úvahy o politické, etické, estetické. Chce se někdo zeptat? Můžete využít. Vracel se Patočka vlastně k Aristotelovi potom, co za tu dobu, co jsme se viděli, tak v 65. roce? Vracel se pak ještě speciálně k tomu?

Hejdánek: Ne, speciálně se tomu nevěnoval. To když jenom tak jako okrajově, marginálně, nějaké poznámky se najdou, ale soustavně se k němu už nevracel. Patočka se zabýval Aristotelem po válce. Především je třeba tohle vědět, už před válkou dokonce, ne těsně před válkou, ale v roce 34 nebo 35, ještě než se habilitoval, Patočka napsal, a znova to potom je v té malé knížce, co vyšla u Petra, *O české vzdělanosti v Evropě*, zopakováno, že je velkým úkolem české filosofie se vracet k starému Řecku. A on si tohle vzal jako za svůj úkol a skutečně za války se připravoval, seč mohl. V tiskárně musel pracovat nějaký čas, tak se připravoval na ty přednášky, které pak měl po válce. A on začal o Aristotelovi ohlásit dějiny filosofie a dva semestry vykládal *presokratiky*, semestr vykládal Sókrata, dva semestry vykládal Platóna nebo tři. Začal vykládat Aristotela a toho nedodělal. Tak to bylo poprvé, kdy se tedy výzkumně zabýval Aristotelem, a pak se k tomu vracel. Poněvadž když člověk něco rozdělá, obvykle se z toho nemůže vybabrat, že? Přestože pak u Chlupa dělal Komenského a já nevím co všechno, tak pořád se vracel k tomu Aristotelovi a napsal pár článků, něco do *Vesmíru*, něco jinam, tam jsou všechny ty věci sebrané. Vždycky to mělo co dělat s tou jeho základní myšlenkou, že Aristoteles je myslitel, k němuž se musíme vracet. No a když si vymysleli ve Filosofickém ústavu tu fintu – to nebyl Jan Patočka, tam prostě chtěli... Co udělali? Hoši ve Filosofickém ústavu, ale to vy budete vědět lépe, nicméně to řeknu. Oni viděli, že ani Rieger, který byl první ředitel...

Jiný hlas: To byl profesor Ladislav Rieger, pravnuke Riegrova.

Hejdánek: Byl prvním ředitelem Filosofického ústavu ještě předtím, než byl ústavem, tak to byl kabinet. A tak byl ředitelem. No a potom tam byl Svoboda.

Jiný hlas: Ludvík, ne ten Karel.

Hejdánek: Ano, Ludvík Svoboda, nikoliv generál, nýbrž český marxista předválečný, který napsal pár brožurek o marxistické filosofii, státní filosofii v SSSR a tak dále. Přežil kupodivu válku bez úhony, což byl malý zázrak. Vlastním zaměřením byl klasický filolog, filosofii se zabýval jen okrajově, jen marxistickou filosofii, a za války přeložil *Materialismus a empiriokriticismus*. To mu bylo započítáno jako habilitační práce a stal se řádným profesorem filosofie na filosofické fakultě. Já ho měl dost rád a jsem mu vděčný za to, že mě nevyhodili – spolu s Riegre, za to jsem jim vděčný, že mě nevyhodili z filosofie, protože dvakrát se o to studenti pokoušeli a na fakultní radě to zarazili právě Rieger se Svobodou.

Nicméně popravdě řečeno, Rieger byl a zůstal do konce života *kantovcem* a dosti líným *kantovcem*, takže neměl chuť nějaké velké výzkumy dělat. A Ludvík Svoboda byl dobrý klasický filolog, který měl velmi povrchní znalosti z filosofie a ze sociologie. Nicméně v té katastrofální době byl králem mezi slepými, že? A ti mladí marxisté, kteří chtěli, byli velice nekompetentní. Studovali jen Marxe nebo vlastně jen

Engelse a Lenina, k Marxovi se jen výjimečně vraceli. Teď začali jezdit po různých kongresech a viděli, že prostě nemají, co by k tomu řekli, a viděli, že se musí studovat a zapouštět. Teď nevěděli, kdo jim má poradit, poněvadž ani ten Rieger, ani ten Svoboda, a natož potom Polman, kterého dovezli ze Sovětského svazu, jim pomoci nemohl.

V podstatných věcech jim mohl pomoci jedině Patočka. Patočka byl vyhozený a nějaký čas teda nevěděl vůbec, co bude dělat, když zavřeli ústav TGM, kde pracoval na Masarykovi, na těch polských procesech. Až se ho ujal Chlup, přítel z mládí jeho otce, a vzal ho jako velmi subalterního pracovníka do Pedagogického ústavu akademie. Patočka se tam velmi zakrátko usadil jako *komeniolog*, okamžitě byl mezi prvními, vydával pozoruhodné studie a tak dál.

No a tito hoši v tom Filosofickém ústavu se pokusili Patočku, a úspěšně se o to pokoušeli ještě za Riegra, přetáhnout od Chlupa do Filosofického ústavu. A to zejména, samozřejmě Patočka tam nemohl jít jako filosof, poněvadž byl nemarxista, byl to známý *fenomenolog*, byl vyhozený ještě Nejedlým, tak ho tam zařadili do edičního oddělení a Patočka tam připravoval různé věci k vydání. Takže on měl potom s Tominem spolupráci, poněvadž Tomin pracoval v nakladatelství akademie, a tím pádem ediční oddělení ve Filosofickém ústavu úzce muselo spolupracovat s těmi redaktory nakladatelství, kteří vydávali jednak *Filosofický časopis*, jednak další věci. Tak ho přitáhli tam, a já jsem onehdy řekl ten fór, doufám, že bude mít úspěch i tady: Patočka se jim za to odměnil tím, že z nich nadělal *heideggeromarxisty*. Snažil se sice z nich udělat *husserlomarxisty*, ale to se nepovedlo, poněvadž ten Heidegger zřejmě atrahoval víc. Určitá blízkost Heideggera k marxismu je přece jenom větší než u Husserla. A teď mě opravte.

Jiný hlas: Neopravím, ne.

--- (Komentář k Aristotelovi, vol. 2 [4DOM0314]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: No ne právě, ne právě, to by opravdu bylo, to všechno byla doslova pravda. Já to viděl rádoby, protože pro některé... pro mě to není španělská vesnice, čemu se říká *ein böhmisches Dorf*, česká vesnice, což nám zní krásně, když to doslovně překládám. Někdy ta česká vesnice jako symbol naprosté zaostalosti a nevědění, což je vlastně pravda z mé mentality, [nesrozumitelné]. Já to můžu všechno podepsat, protože pro mě to všechno znamená něco, co se s tou [nesrozumitelné] říkal. A kromě toho na všechno mám další asociace, které bych mohl doplnit. Jenže se bojím, že pro některé přítomné to tak nebude. Tak by bylo potřeba aspoň trochu doplnit něco k těm zmíněným jménům.

Filosofie, když byla konstituována, dneska už je tak zničená, že vlastně ta oficiální *filosofie* je spíš neexistence než existence. Jenom podle jména. Ale v té době, o které jsi vyprávěl, tenkrát ještě byla oficiální *filosofie* jakousi takovou matnou existencí. A takže řekněme, měl řádný profesor *filosofie* taky jakousi moc jak vůči těm mladým adeptům, kteří s vážným nadšením studovali Aristotela nebo Kanta anebo Heideggera nebo Husserla, anebo třeba jenom museli dělat *filosofii* jako vedlejší obor, patřili k teologické fakultě nebo zeměpisci nebo latináři nebo fyzici. Takže i k těmto adeptům a tak dál, takové případy taky byly.

A v tom tedy fungovali ti řádní profesori jako taková trochu absurdní existence, že sice tedy mohli mít skutečně kontakty se skutečným *filosofickým* vývojem a mohli skutečně být v dialogu s Aristotely, Kanty, Leibnitzi a Heideggery, ale většinou, jak jsi to pak zažil v sedmdesátém roce ve Vídni, většinou se tak nechali zavalit tím fakultním prachem a těmi státními komisemi, těmi subkomisemi, že většinou měli k tomu vztah takových levobočků.

Tak namátkou zmíněný profesor Ladislav Rieger, kterého jsem velmi osobně dobře znal, který byl člověk dobrý osobní, člověk, který snad neměl pro *filosofii* nadozrnlý význam, to, že byl jeden asi z pěti Čechů v našich dějinách, kteří přečetli a pochopili Kanta.

Hejdánek: A měl ho rád.

Jiný hlas: On měl ho rád a on mu i rozuměl. Přesto přišlo po Kantovi, Heideggera už jednak neznal, jednak tomu nerozuměl. To jsou třeba v [nesrozumitelné] hodnoty a nadhodnoty, marxisticky to začal vykládat, prostě o teorii hodnot a pletl si to prostě s těmi moderními kantovskými teoriemi a tak dál. Celý jeho marxismus spočívá v tom, že několikrát si na tu klopou dal hvězdičku, kterou takhle zaklapuje, ten odznak,

kteřý tam byl, aby byl jaksí... no, to všechno stačilo. Protože ta hvězda na té klopě znamenala, že bude se krotit jako kantovec a nebude mluvit proti Marxovi. To stačilo, aby se stal ředitelem *Filosofického ústavu*. Nebyl jmenován akademikem, nebyl na úrovni jiných, ale byl ředitelem *Filosofického ústavu*, abyste tedy znali poměry, jak to tedy někdy bývá.

Byl to člověk nesmírně zmatený, protože prostě toho Kanta si vzájemně pletl a pletl si to se vším možným, ale člověk velmi, řekl bych, který tu a tam v rámci nesouvislých dvaceti vět prohodil jednu větu, o které se dalo přemýšlet. To bych řekl o profesoru Riegrovi. Aniž měl schopnost metodicky uvažovat, hloubat, jako třeba měl Patočka a někteří.

Profesor podobně zemřelý, zmíněný už Ludvík Svoboda, byl jmenován profesorem z jiných důvodů, ani ne jako pravnucek Palackého, ani ne za tu klopou, protože tu klopou tam měl už před válkou, totiž v té klopě ten odznak. Byl tedy překladatel Lenina, nejenom tedy *Materialismu a empiriokriticismu*, také *Sešitů* a řady jiných věcí, které překládal. Mimochodem, to jsem ho osobně dobře znal a myslel si o tom své. Patrně myslel, že přijde někdy Gorbačov, který se na toto vykašle jednou, ale předpokládal to o padesát let a nebyla to tedy jako styl života. Myslím, že ze všech *filosofů* mu nejbližší byl tak jaksí moudře vykládaný Epikúros.

Hejdánek: O onom epikureismu mluvil.

Jiný hlas: Byl to člověk, který stejně jako Rieger by nikdy nikomu neublížil. A tito lidé sehráli určitou pozitivní roli v době, kdy mladí marxisté, kteří nevěděli v podstatě ani neznali Marxe nebo na to neměli, ale mysleli si, že jsou marxisté, prostě poněvadž byli plni mladistvého nadšení a pletli si pubertu s komunismem často, i tito se pokoušeli vyhazovat různé lidi. A namátkou třeba připomínám, že věhlasný orientální *filosof* Ladislav Zgusta byl prostě vyhozen jenom proto, že se neúčastnil svazáckého života, protože studoval orientální jazyky a nebavilo ho věčně sedět na schůzích. A tenkrát k vyhození nedošlo ne z podobných důvodů, jako nedošlo u kolegy Hejdánka, poněvadž se objevilo, že je to pravnucek Bedřicha Smetany, a nejely tehdy ještě nikomu úplně senilní zavádět, co se děje, takže se mu museli omluvit, že pravnucek Bedřicha Smetany, byť se neúčastní schůzí, má právo studovat. To ovšem neplatilo pro někoho, kdo nebyl právě pravnucek Bedřicha Smetany. Takové byly tedy poměry. A tito lidé, vlastně ani Rieger nebyl, byť se četli kantovci, ale to bylo asi tak vše. To znamená, on byl schopen lidem jakž takž špatně vyložit, kam se dostala evropská *filosofie* do 18. století.

A tento Ludvík Svoboda, který řekněme, já bych řekl, spíš vůbec nebyl *filosofem*, byl to takový filolog na poli *filosofie*, dovedl prostě hezky udělat, máte-li, dneska si koupíte různá vydání některých Platónů nebo Xenofónů nebo Seneky, tak tam většinou má úvody. Úvody, které jsou solidní. Všechno pravda. A celkem nic *filosofického*.

Právě, ale oba dva byli natolik slušní lidé, že když se účastnili nějaké racie nebo vyhazování, jak chcete, tak Rieger říkal: „No, no, no,“ a tím brzdil. Brzdil a vykonával určité humanistické poslání, ať přítomný kolega pojme... někde tedy takové zbytky humanismu zachycené třeba v pozitivně vykládaném epikureismu, který jsem tady před asi dvěma měsíci označil za *filosofii* sebevraždy lidstva, že bereme-li do důsledků tedy kult rozkoší a tak dál. Ale i tento takový ten epikureismus vykládaný jako úcta k vědění, byť vědění pojímaného jako lahůdka, nic víc, velmi *nefilosoficky*, stačil, aby se jako slušní lidé ujali někoho pronásledovaného. A tito lidé vám sehráli někdy pozitivní úlohu, zatímco často lidé, kteří Marxe přečetli nebo kteří prostě dovedli ledacos vyložit i z moderní kybernetiky, se v klidu večer účastnili inkvizičních jednání.

Tak to je, pokud jde o ty zmíněné pány, kteří v naší době byli tak o generaci starší než my, které jsme zastihli. Píše o nich až poněkud, myslím, až trochu až snad nespravedlivě, trochu přehnaně, ale nicméně se jako vždy Václav Černý ve studii *Smutné postavy* zmiňuje třeba o Ladislavu Štolovi, o kterém by nebyla vůbec zmínka právem, mluví o Kolmanovi, který tady byl zmíněn taky právem, že mluvil o nich jako o smutných postavách a vůbec si nepovšiml, že jeden se vyvíjel i po 20. sjezdu KSSS, jako zůstal vždy věrným marxismu chápanému jako tvrdý stalinismus.

Hejdánek: A marxisticky?

Jiný hlas: A naproti tomu Kolman, právě to říkám proto, Kolman, který nám v mládí představoval ty inkvizitory, který říkal: „Masaryka ne, Masaryk mě nezajímá, poněvadž je to buržoazní idealista, ten Masaryk nic neví,“ stejně jako Aristotelés byl grafomanský. Tak tento muž se vyvíjel od prvních konfliktů, kdy byl dokonce zavřen a postižen a vězněn, se vyvíjel až nakonec manifestačně před celým světem vystoupil z KSSS, jejímž byl členem, emigroval do Švédska, takže dožil tedy jako jeden z takových solženicynovských svědků hrůz, které po celý život prožíval a jimž po dvě třetiny svého života dělal v očích nás mladých tehdy jakoby asistenta. Tak podivné byly osudy.

Hejdánek: A odpusťte, že vás přeruším, ale například když už se mluví o Kolmanovi, tak se musí vědět, on poprvé byl jaksi navenen hned po válce a byl tady takovým koryfejem *marxismu*, ten tady rozhodoval. Jenomže on si to vzal – Kolman byl takový nadšenec. No a když viděl, že se děje někde něco, co považoval za nesmysl, tak hned do toho začal rýpat, začal kritizovat Gottwaldovu politiku zemědělství. Gottwald, nebo nechal to udělat, nebo sám domluvil se Stalinem, nechal ho zavolat do Moskvy, načež Kolman byl nejenom odvolán z Československa, ale dva roky strávil v kriminále v Sovětském svazu. Pak se někde v Tiflisu po dvou nebo třech letech vynořil a učil tam na střední škole. Potom se dostal snad i do Akademie, pak konečně se vrátil do Moskvy. No a když tady teď filosofové na *Filosofickém ústavu* se vzbouřili po Maďarsku, po 20. sjezdu přesně řečeno, a začali psát do *Literárek* a tam byly série diskuzí a tak dál, ty takoví koryfeje hlavně z *Filosofického ústavu* do toho rýpali.

Jiný hlas: Musel se udělat pořádek, tak je rozeslali na takzvanou praxi. Nevím přesně, ale mám dojem, že Sviták byl na pražských jatkách, Kosík v ČKD a Kamarýt v Ústí. Rozeslali je jako drobné dělníky. A mezitím byl povolán podruhé Kolman, který měl ve *Filosofickém ústavu* udělat pořádek. Co tam udělal Kolman? Jednak urychlil návrat těch všech, co byli rozeslaní pryč. S neobyčejnou chutí s Kosíkem. Bral ho s sebou na všechny možné kongresy a dělal, co mohl, aby Kosík pronikl. Udělal z toho ještě větší středisko odporu vůči stranickému výboru, než to bylo dřív, *de facto*.

Hejdánek: Zřejmě snad i podvědomě?

Jiný hlas: Asi nevědomě, spíš to byla otázka sympatií. Viděl, že tady někdo něco dělá. Ve *Filosofickém ústavu* byla spousta lidí. Já jsem se tam poprvé dostal v osmašedesátém roce a měl jsem strašlivé skrupule, říkal jsem si: musím být zticha, poněvadž celá ta léta mohli studovat, já jenom ráno vždycky dvě tři hodiny. Co oni musejí vědět! A pak jsem zjistil, že tam léta nic nedělají. Byli tam lidi, kteří co rok dostávali všelijaké důtky za to, že nevypracovali již před deseti lety ohlášenou kandidátskou práci. To tam čpí dodnes. Zůstali tam ti staří.

To je pozoruhodný systém, kde za to, že neděláte vůbec nic, dostanete jednou za pět let takové ty ty ty, ale s láskou a pocitem solidarity. A když něco děláte, můžete ohrozit všechno. Stačí, když se někomu nelíbí jedna věta, můžete být úplně zdrčen. Český člověk to pochopil. Není líný, ale odjakživa byl trochu vychytralý, tak pochopil, že je lépe nedělat nic a hlídat si kariéru. Tím by bylo zmíněno jméno Karel Kosík. Tím bychom se pokusili vám víc říct o jménech z generace před námi. Jako byli ti trochu povážliví filosofové Ladislav Rieger, Ludvík Svoboda a Arnošt Kolman, který byl značně sečtělý v matematice a matematické logice. Úžas, když objevil, že Bolzano byl utopický socialista a začal ho strašně přeceňovat, ale přece jenom člověk sečtělý.

Pak byla zmíněna generace, jak kolega Hejdánek mluvil o tehdejších mladých *marxistech*. Byla to spíš taková práčata než *marxisti*. Bylo to ve filosofii podobné jako k těm Sparťanům, co nosí modro-žlutočervené čepičky, když nesmějí nosit šerpy a začínají rvát po osmnácté opilé „devět jedna devět jedna“. Opravdu je nic nezajímá než toto. Tato práčata načetla trochu Engelse, komentáře k Ludvíku Feuerbachovi a tu příšernou *Dialektiku přírody*, která je snůška pitomostí, četli trochu Stalina, o *dialektickém materialismu* tuto brožuru, málo Lenina a vůbec ne Marxe. Ale jako taková práčata kolem roku 1945–1948 začali všechno ničit a bořit. Oni, ale hlavně jejich divoké manželky. Oni se zabývali touto filosofií engelsovskou, těmi zloměčky, a jejich manželky se zabývaly vyhazováním studentů a kolegů. To byla pozoruhodná doba, kde se feminismus projevil poprvé v takové dynamické formě. Z manželek se po 20. sjezdu staly milostivé paní a dneska jsou to čelné představitelky, hrají si na *Bondy*, jsou to čelné

představitelky *Charty* a jiných obrodných hnutí. Na ty se zapomnělo.

Jejich manželé se vyvíjeli různě. Částečně těmi vlivy, jak o nich mluvil kolega Hejdánek, že někteří z nich začali aspoň něco studovat, ať už vlastním studiem, částečně Patočkovým vlivem, Heideggerovým, Husserlovým a tak dál. Byla zmíněna generace naše. Jména Karel Kosík, bylo by možno zmínit i Jindřicha Zeleného. Karel Kosík se choval slušně v osmašedesátém roce a byl vyhozen. Žije v ústraní. Byl mnohokrát vybízen k účasti na našich seminářích a nikdy se neúčastnil. Vždycky všechno odmítl. Dvacet let zmizel ze světa. Považuje se zřejmě nikoliv za práce komunistické, ale spíše opačně. Nevím, proč mlčí. Jindřich Zelený...

Hejdánek: Já jsem ho tam viděl, byli jsme tam spolu, když nás vytočili...

Jiný hlas: Odvezen byl na čtyřicet hodin a pak vyhozen. To bylo nové, že přijal pozvání na sympozium k 70. výročí republiky, které je unikátní a mohlo by být v *Guinnessově knize rekordů*, poněvadž je to nejkratší sympozium v dějinách světa, totiž jednu vteřinu. A zároveň nebylo ukončeno, poněvadž to má metafyzický rozměr. Jmenovaný Jindřich Zelený představuje člověka, který neudělá ostudu svými elementárními neznalostmi, jako udělá většina ostatních vysílaných na kongresy. Ten něco zná, aspoň Marxe přečetl, rozumí mu, ale úzkostlivě se snaží vyhnout se všem bolavým problémům současnosti. Je dosud činný jako jeden z oficiálních filosofů.

Hejdánek: Já myslím, že je na Ústavu.

Jiný hlas: Na Ústavu. Kdo by mohl být jmenován dál? Miloš Kaláb, Vladimír Ruml, někteří, u kterých to zapadlo. Kosík byl představitel antropologické linie, pak byl Tondl, velký představitel *pozitivistické*, *neopozitivistické* linie, ty ovšem zcela zanikly tím, že už, poprvé, když byli kritizováni, tak se orientovali na tu co nejabstraktnější část toho *neopozitivismu*, to znamená na logiku a tam Berka taky patřil a řada dalších lidí. A pak se také uchytili, když byli vyhozeni ještě v 60. letech, tak se uchytil třeba Tondl sám, pracoval v – já teď nevím, jak se to jmenovalo – Ústav matematických strojů nebo co, tam v Emauzích pracoval. Jak se to jmenovalo jinak? Ne matematických strojů, ještě předtím něco to bylo.

Hejdánek: *Teorie informace*, *teorie informace* a tak dál.

Jiný hlas: V 68. se vrátili a to trvalo krátce, no a skončil taky na nějaký čas, byl ještě ve sloučeném Ústavu pro filosofii a sociologii a pak ho vyhodili taky v 70. roce. Ale ten i potom – nevím, co dělal – ale i potom ještě psal ty vysoce odborné abstraktní texty z oboru logiky, eventuálně z oboru nějaké té informatiky nebo co, psal do cizích časopisů, takže to je člověk venku známý. Naproti tomu Kosík se odmlčel zcela.

Hejdánek: Teď, jak je vidět, se snažil poprvé po 20 letech promluvit a bylo mu to znemožněno, tak doufejme, že to není jeho poslední slovo ještě, to by bylo dobré a nové. A snad ještě by mohli být jmenováni Průcha, ten z té...

Jiný hlas: Průcha, který po 68. jel na nějaké stipendium do Francie a tam pak zůstal. To byl velmi chytrý člověk, takový jako zároveň marxista a trochu sartrovsky *existencialisticky* vzato. Takže takový z těch 60. let, z těch marxistických ptácat té doby, zůstali buď režimisté, kteří nedělají ve filosofii nic – jako všichni řádní režimisté nedělají nikdy nic ve filosofii, než pouze brzdí to, co tady žije, a kariérismus, ten nejmenší kariérismus v tomto našem vyřízení – anebo, pokud dělají, tak se změnili v marxisty *existencialistické*, marxisty *neopozitivistické*, marxisty *heideggerovské*, *husserlovské*, marxisty *tomistické* a křesťanské. A...

Hejdánek: Pak ovšem...

Jiný hlas: Pak ovšem zvláště nebezpeční a zvláště pro režim byli považováni ti marxisti marxističtí, ti marxisti marxologičtí nebo ti marxisti mladého Marxe, kteří pomocí mladého Marxe kritizovali ty starší marxisty. To jsme se dostali daleko od původního tématu, ale ono to určitou souvislost má, protože například těmi asi dvěma větami velice pěkně charakterizoval kolega Hejdánek rozdíl mezi logikou jako speciální vědou a logikou, jak byla míněna, vlastně nikdy nerozpracována pořádně v mém pojetí logiky. Jako v celém světě mají tendenci vyjadřovat se ryze v číslech, matematických symbolech. A já bych řekl, že u nás ještě k tomu přistoupil ten moment, že oni svůj osobní hluboký – jak Bondy říká, že to je znak celého českého národa jako celku – totiž hluboký a bytostný antikomunismus, který se nevylučuje s tím, že je člověk členem strany a příslužuje naší četnické policii, tak oni tu hru na schovávačku, tu hru mezi

tím režimistou, který nedělá nic, a mezi tím specialistou, který po vzoru Galilea Galilei se snaží – o tom jsme nedávno diskutovali – třeba nechat blbost být blbostí, ale přece potají něco rozumného dělat, tak oni se tak trochu do těch symbolů skryli, aby nebyli v té ploše mezi tím, co jim říkala vlastní soudnost, vlastní filosofie nebo vlastní začínající filosofie, ba snad i vlastní charakter nebo ta elementární lidská slušnost podobná té slušnosti těch zmíněných už starších, a skryli se za symboly, kterým vůbec nikdo nerozumí z těch mocenských aparátů. Takže se jim moderní logika stala nejenom speciální disciplínou, podobnou některým odvětvím matematiky, ale v této zemi také *refugiem*, kde prostě na ně nikdo nemůže, protože by to především musel pár let studovat, a to si nikdo z mocných činitelů nebral. Hejdánek: No prosím vás, paní Pašková-Pavlová, jestli byste ještě měla v záloze otázku nějakou, nebo nebudeme vyloženě vynucovat diskuzi. Máme naše dva staré, diskutoři jsou vyčerpaní.

Jiný hlas: Prosím? Prosím?

Hejdánek: Taky profesionálně.

--- (Komentář k Aristotelovi, vol. 2 [4DOM0314]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Byla by možnost mě podezírat z toho, že za původem evangelíka, a tedy křesťana, to vychování, takže do filosofie cizorodé, ale kupodivu je tomu zcela jinak. Mě od samého začátku, už od dob studií, mě neobyčejně dráždil problém subjektu. Co to vlastně je subjekt. Antika ani středověk dost ten problém není v ní vypracován. Vlastně to začíná *Descartem*, ale ani *Descartes* pořádně. Vlastně ten rozhodující myslitel, který donutil evropskou filosofii se zabývat problémem subjektu, je *Kant*. A německá idealistická filosofie s tím hlavním problémem byla tak konfrontována nebo tak byla s tím spjata, že to *Ich* anebo potom objektivizovaně ten *Weltgeist*, že byly rozhodujícím základem, na kterém se stavěla celá filosofie.

Jenomže se ukazuje, že to nevyhovuje, že to bylo jenom filosoficky nedopracováno. Tady bych poukázal například na *Kanta*, kterej, když už jsme o Němcích taky mluvili, kterej v této věci jednak má dobré tušení a jednak je takovej skeptik, že říká, že subjekt vlastně není pojem, že neexistuje pojem subjektivity, nemůže. Že když mluvíme o subjektu, tak že to je spíš jakási konfušní představa. Naproti tomu všichni jeho žáci a pokračovatelé se pokoušeli dokázat, že to není jenom konfušní představa a dělali z toho subjektu substanci. Až přišel *Hegel* a teoreticky řekl, že *das Wahre ist* — toto pravé — je potřeba chápat ne jako substanci, nýbrž jako subjekt.

Ale zase to nedomyslel. A v nejnovější době, a teď přeskočím, v nejnovější době se všeobecně mluví ve filosofii o ztrátě subjektu. Krajním případem jsou strukturalisti, ale není to jenom u nich. Takže teď pro mě je problém, co teda s tím subjektem. A teď odpusťte, budu jenom stručnej a tudíž to vás neuspokojí. Otázka je, jak událost je schopna reagovat na jinou událost. Reakce, řekněme, je akce. Jak je událost, která je vlastně, má svou *fysis*, jak je schopna udělat něco, co je přiměřené situaci, tedy něčemu vnějšímu? Ta událost je nějakým způsobem integrována tou *fysis* svou, tedy *logem* v podstatě, abych řekl řecky. Ale najednou ta akce tam musí být provedena mimo očekávání. Ta musí být přiměřená situaci. Jak je to možné?

Ted' my víme, že se zaběhala ta představa, že za akcí je odpovědněj subjekt. Ukažme si to na psovi. Pes, skutečnej pes, to je to, co se narodí, vyroste, žije nějakěj čas a pak umře. To je pes. Pes není to, co tady ted' vidíme běhat. To je jenom jeden aspekt psa. Ten pes, to je i to štěně, i ten starší pes, i ten dospělej pes, až pak ten bezzubej nebo hluchej a tak dál. To všechno je pes dohromady. To je ta...

Jiný hlas: To je na tom standardní.

Hejdánek: Ne, ne, já to myslím jinak, myslím individuum. Individuum nebo pes. Ale to je ten celej život, to je *fysis*. Ale ten pes taky štěká. Neštěká ten pes od štěněte až po starýho psa. Štěká pes ted' v tomto okamžiku. Nemůže ten pes štěknout včera v tomto psu. Tedy subjekt je něco jiného než ten celej pes. Ten subjekt je nějakým způsobem emancipován, ten subjekt psa nebo pes jako subjekt, je emancipován od toho života psa.

No a teď ten problém toho subjektu mě přivedl k tomu, že není, po mým soudu, v celých dějinách filosofie, není myšlenka, která by nám umožnila uchopit problém subjektu, leč myšlenka víry, respektive

pravdy, tam v té formě *emuna*, *emuná*, jak se o tom mluví ve Starém zákoně. To pojetí, co se někdy v *Septuagintě* překládá jako *aletheia*, jindy jako *pistis* nebo *pisteuein* a tak dál, tohleto pojetí, když se vezme vážně, tak je jediné řešení problému subjektu. Naznačuje také ještě druhá věc, že problém subjektu se objevil velmi opožděně v evropské filosofii vlivem křesťanství.

A poslední věc, která po mém soudu je strašně důležitá, že řecká filosofie, zejména po *Parmenidovi*, znamená babylonské zajetí předmětného myšlení. Všechno, co myslíme, myslíme jako předmět. Totiž myslíme subjekt, tak ho myslíme jako objekt. Tady je velice důležitý *Marx* po mém soudu, filosoficky mladší *Marx*, který ukazuje na mnoha místech, ale například ve známých jedenácti *Tezích o Feuerbachovi*, tam má jedno místo, že celá závada dosavadního materialismu — a tam mohl klidně být obecnější a říct celé dosavadní filosofie, to on si ovšem neuvedomil plně, on si myslel, že idealismus je na tom líp — že celá ta tíže, základní chyba dosavadního materialistického chápání, já říkám teda celé dosavadní filosofie, je, že — a on tam říká, že předmět chápe jako objekt.

Já jsem na to jednou poukázal a dobří, hloupí marxisté mě napadli, že jsem blbec, že bych měl vědět, že *Objekt* a *Gegenstand* je totéž v němčině. A nikoho, nikoho, kdo toto takhle kritizoval, mě pak napadl nový, to byl rozumnější člověk, nikoho nenapadlo si přečíst ty *Teze o Feuerbachovi*. Tam to skutečně je. Já to jenom ocitoval a oni ze mě dělali vola, protože to cituju. A nevěděli, že to je *Marx*. Čili po mém soudu je to strašně důležitý, že to je u *Marxe*, protože to je právě filosofie praxe. A ta myšlenka praxe, i když není původně *Marxova*, tak *Marxem* byla prosazena v evropské filosofii a po *Marxovi* už není možno se vracet zpět, stejně jako není po *Kantovi* možno se vracet zpět. I když *Marx* není takový filosof, neudělal velké systém, tak má některé myšlenky, ze kterých nelze couvnout. A to je právě to. Po mém soudu *Marx* toho byl schopen jediné díky tomu, že to byl vnuk rabína. Kde on to sebral, že měl tenhle čuch pro pravdu? Samozřejmě, že to je židovského původu. My to musíme vzít vážně. A teď ten poslední důvod, co jsem ještě... to jsem teď zakecal, poslední důvod.

Po mém soudu my jsme dosavad chápali filosofii jako reflexi, reflexi chápali jako možnou pouze v pojmovém myšlení. Pojmové myšlení známe jenom jediný, to je z řeckého typu. To je, že když nasoudíme pojem, zároveň konstruuje příslušný intencionální objekt a přes ten intencionální objekt jako přes prisma se díváme na nějakou skutečnost, kterou pak vidíme jako objekt. Jako předmět naopak.

Z toho všeho vyplývá, že reflexe jakožto distance a návrat je možná jediné tam, kde je pojmové myšlení. A pojmové myšlení známe jediné řeckého typu. Jako kdyby tedy reflexe byla možná jenom v rámci předmětného myšlení. Jenomže se ukazuje, že ve *Starém zákoně* máme určité partie, který, když jsou dobře čteny a když je ten člověk dostatečně filosoficky vybavený, tak rozpozná, že to jsou reflexe. Ale nejsou to pojmové myšlení toho řeckého typu. Naopak, ta reflexe je provedena narativním způsobem. To je případ třeba toho abrahámovského vypravování. Ale je to tam celá řada.

Po mém soudu tedy musíme předpokládat, že staří Izraelci dovedli reflektovat a reflektovali jinak než Řekové, ale reflektovali. Já jsem nenalezl, samozřejmě, já nevím, jestli jsou tu příznivci *taoismu* nebo *buddhismu* a tak dále, jak minule byla ta diskuse, já to neznám, takže nikdy jsem nenarazil na nic, co by naznačovalo, že tam byli schopni provádět reflexe tohoto typu. To jest ne odpadem, ale tou metodou. A ta metoda je prokazatelná u těch starých Izraelců. Já jsem se rozhodl zavést termín, že sice reflexe je vynález řecký, ale že existuje prereflexe a ta je vynález izraelské.

Já si myslím, že to je právě ta možnost, kterou má filosofie, když se chce dostat do distance k celé své dosavadní minulosti, protože vidí, že s tím už nemůže nic dělat, že ne každá skutečnost je objektivní, objektální nebo předmětná skutečnost. Že jsou skutečnosti, který nejsou jsoucna. To by byla komplikovaná otázka. Ale je to skutečnost. Vede to ke skutku. *Wirklichkeit* od *wirken*. Ono to působí, ale není to jsoucno. Dávám tomu nový obsah slova metafyzika, používám slova metafyzika k tomuhle. Oblast skutečností, který nejsou jsoucnama. Poněvadž jenom jsoucna mají bytí. A to jsou skutečnosti, který nemají žádné bytí. No a *logos* je jeden z nich.

A pravda. To, čemu říkali Řekové *aletheia*, to je neskrytost. Ale co to znamená? Neskrytost čeho? Neskrytost jsoucna. To znamená, jsoucno je rozhodující pro to, jak bude vypadat, když je odkryto.

Soucnost je vlastně normou pravdy. Pravda je závislá na tom, co je.

No ale tady je druhá tradice, která je izraelského původu a která má pro nás v Čechách zvláštní důležitost. Už v době Karlově, ale ještě někdy koncem 14. století, někdy v 90. letech, je první doklad, a to jistě není skutečně první, jsou první doklady toho, jak se začíná v Čechách citovat ze 3. Ezdráš, z té apokryfní knihy Ezdrášovy. V bibli normální, v kánonu, jsou první dvě knihy Ezdrášovy nazvané *Ezdráš-Nehemiáš*. Ale říkalo se tomu *první a druhá kniha Ezdrášova* a pak v apokryfech je ještě *třetí a čtvrtá*. V té *třetí*, takzvané *třetí knize Ezdrášově*, v tom vydání, co máte támhle, je to uvedeno jako *První Ezdrášova* v apokryfech. Takže je to apokryfní ta první kniha neboli celkově se tomu dřív říkalo *třetí kniha Ezdrášova*. Tam u dvora vznikne otázka, co je nejsilnější. Teď tři chytří mládenci soutěží, kdo odpoví nejchytřeji. No a každý z nich říká, co je nejchytřejší. A ten třetí, kterej posléze zvítězí, říká: „Nejchytřejší jsou ženy, poněvadž ty vládnu i těm vládcům, ale vůbec nejsilnější je pravda.“ Tenhle citát se objevil v Čechách velice často opakovaně a po husitech se k němu vrací spousta autorů, zejména třeba Jakubek ze Stříbra. Při návštěvě Zikmunda v Bratislavě tam přijede ten takzvaný English, ten diplomat anglického původu, a tam osloví Zikmunda takovou mimořádnou řečí, ve které mu říká, proč se stará o moc a tak dále, že vidí, že Češi jsou v menšině a furt vítězej, že to je pravda a že on bude skvělejší panovník Čechů, když taky bude sloužit jenom pravdě a ne moci a tak dále. Tak takovou velkou řeč, tam taky cituje tohleto.

Nejkurióznější je, že potom to upadá, jak to známe běžně. Nejdřív to je takhle podstatný, pak jeden píseckej hejtman si to dal na korouhve, Rokycana to nechal napsat na Pražský hrad nad jednu bránu – teď nevím, jestli nad mosteckou věž – v Hradci Králové si to dají na hradby městské, že jako ten drtí i lva, jak to jde na ty korouhve a na ty pavězy. No a potom po té porážce o tom není slyšet, až v obrození se to obnovuje. Zvlášť velkou zásluhu má Palacký a Masaryk si to dává zase na tu standartu, kde to tam v klidu už vydrželo až do dneška. Ale původně je to myšlenka, která nemá s tou řeckou *aletheia* nic společného. Poněvadž je nesmysl říkat, že *aletheia* je silnější než cokoli, protože nejsilnější je to, co je. A *aletheia*, to je jenom odkrytost toho, co je. Kdežto tady je myšlenka úplně jiná a skutečně není jiného zdroje než ta myšlenka se v určitém takovém trošku pokleslém nebo primitivnější formě nalezne u *Polybia*, ale tam je na tom vidět, jak je to z neznalosti toho izraelského kontextu, že je to prostě přejatý způsobem... No, takže já jsem chtěl jenom ukázat, jak existuje zvláštní český důvod, ale také věcný důvod, proč se vracet k těm Izraelcům, a zejména, že tam skutečně je jakási protoreflexe nebo prereflexe provedena. A že tedy, když dneska ten způsob reflexe toho pojmového, předmětného myšlení se ukazuje jako velice limitovanej, no tak co jak máme vyměřet, když nic nemáme. No tak se musíme k něčemu vracet, zkoušet, jestli to někde není schovaný. To je jediná možnost. Poněvadž, jo, když někdo něco vymyslí, tak to je... No ale než to vymyslí, tak se musíme použít toho, co je. Po mém soudu je dneska úkolem číslo jedna, aby se filosofie začla zabývat tím, co to je ta víra sama o sobě, o který se potom toho napovídalo strašně moc, ale to se vlastně napovídalo o reflexi víry, že chápe víru v něco, to už je reflexe víry, to není víra. Je potřeba se kouknout do toho původního kontextu a tam najdeme něco, co je filosoficky použitelné.

Jiný hlas: No to je věc velice znamenitá pro naše debaty o řeckých a židovských kořenech našeho evropanství, to zapadá. Za druhé zapadá to i k otázce pojetí *Marxe* již u starého *Marxe*. Za třetí k tomu, co tady vyučuje soukromě tak mezi námi, co zdůrazňuje kolega Balabán. Mně to jde z postu, co bylo řečeno právě o tom, pravda na věky vítězí a jak to tedy už dokonce... už je to doloženo Miličem z Kroměříže, že tedy skutečně už v té době Karlově to začíná, ale je to doloženo u Matěje z Janova, to je 90. let před tou dobou Karlovou, čili ten patos, který potom v tom udělal Hus a husité, až tedy Jiří z Poděbrad, že potom té pravdy je tedy skutečně jasně starozákonního původu a Starý zákon jako celek a zejména tedy tyto jeho prorocké motivy hrály u husitů ohromnou roli. A to jsme za ně dostali. To právě nejen zmíněný tedy English *Paine*, ale prostě tenkrát se emigrovalo do celé Evropy. Jsme se dostali dalším vývojem, včetně tedy tragické homílie bratrské pomoci 1620 se všemi důsledky také tam, že se emigruje od nás, aniž by se tedy přímo, aniž by se ty věci uváděly do přímé korespondence s těmito vodami v srpnu. To jenom k tomu, v čem se souhlasí mocně a z duše.

Já myslím, že by bylo snad na místě, já bych tady trochu zasuploval za někoho, s kým jsem dělal v životě jenom konflikty, a který byl také z té řady tehdy ovšem méně nápadně začínajících marxistů po roce 1945 a který byl celkem méně nápadný a o to pracovitější a filosoficky myslící, a to Robert Kalivoda, který by pravděpodobně měl k tomu větší odstup, co říkal kolega Hejdánek tady, a který by v tom viděl všechno to, co v tom je v uvozovkách jaksi platónském obsahu. Tak pravděpodobně nevím, jestli mám právo za něho mluvit, poněvadž to, co o tom psal, je víc než 25 let zpátky. Ale který přece jenom v zájmu tedy, i když já se mu pokorně podepisuju, že to jde ze Starého zákona, zaprvé. Ale zadruhé, že máme nejen právo, ale povinnost to reflektovat, mimo jiné analyzovat v kategoriích mezinárodních, v způsobech toho myšlení. To je základ toho, máme-li vědět poctivě, co sami jsme a máme-li být v dialogu s Asií, s Japonskem, mluvíme-li tady o tom, co tady vážíme, proboha, jenom uličky a v něčem, jak to tedy vypadá, i v tomhle japonskej pitomeček se tomu může, ten normálně zasycenej proti Japoncům, ne proti japonské inteligenci, a prostě toto vypadá jako evropanství potom.

Čili já souhlasím s tím základem, ale přece jenom ten zmíněný Kalivoda by patrně upozornil na to, že to možná není náhoda, že v 90. letech 14. století k nám byl přinesen *Viklef* z Anglie, což mimochodem mladý Jeroným, který dělal takového cestovatele svého staršího přítele Husa, který vlastně byl málokdy v Praze, protože byl takový prostě propagátor a diplomat v jedné osobě, který hned byl v Litvě a hned byl v Anglii a po celé Evropě jezdil a pak to ještě stačil stihnout na konci v Kostnici, aby ho upálili, tam po Husovi to špatně skončilo. Tento Jeroným k nám v 90. letech přinesl *Viklefovy* spisy, což vzbudilo ohromný poprask a tedy dnes je prokázáno, že *Viklefovo* pojetí církve, které tedy je v podstatě opakování augustinského pojetí, lze... já prosím nemluvím za sebe a mám ten názor trochu jiný. Ale bývá běžný názor, že je to v jádru platonismus právě. Že to Augustinovo zdůraznění neviditelné církve je vlastně Platonova idea jaksi v křesťanské podobě, jedna z těch nejvyšších ideí. A že když potom *Viklef* z toho udělá té neviditelné církve určitou normu, kterou je nutno proměřovat viditelnou církev. To znamená, že viditelná církev je pravdivá, věrohodná, je vůbec Kristova církev jen potud, pokud je ve shodě s neviditelnou církví. To si aplikujte na komunismus, než u husitů a co to znamená, že vůbec existují komunistické strany ještě. A když potom Hus tohoto *Viklefa* přečte, ovlivněn tou milíčovskou tradicí toho lidového kazatele, a Hus to, co *Viklef* říká víceméně učenou teorií, začne říkat v *Betlémské kapli*, tak to přirozeně potom dělá dějiny. Takže ono to, já souhlasím, že základ je ze Starého zákona, ale tenkrát se tam zase nějakým pozoruhodným způsobem připlétl Augustin nebo snad i Platón. Ale teď je zajímavé, že i Masaryk s takovým... mimochodem kolega Hejdánek pravdivě zmínil, že si to dal jako na plakát, na prezidentský prapor, že to tam je dodnes. Ale já bych, a myslím, že kolega Hejdánek bude se mnou souhlasit, aby tomu nebylo rozuměno, Masaryk v celém díle, celým životem má zvláštní patos pravdy.

--- (Komentář k Aristotelovi, vol. 3 [4DOM0315]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Mám dojem, že to smysl má se k těmto starým myslitelům vracet a že v některých ohledech nám to může ukázat právě tu následující filosofii v novém světle. Úplně ale souhlasím, že je rozdíl třeba v případě *Thalétově*: kdyby neexistovala další filosofie, tak nikdo nebude vědět, že *Thalés* je filosof. My jsme měli v Praze před asi dvěma roky francouzského filosofa *Bollacka*, teď jsme měli jeho žáka tady a ten přinesl jeho knížku o *Hérakleitovi*. No a tam ten *Hérakleitos* je vykládán, všechny ty zlomky a tak dál, úplně jinak, než to dělá Heidegger. Mně na tom je nápadné to, že Heideggera snižuje. Že z něj dělá jednoho z těch mudrců ještě před *Thalétem*. Že to jsou tací moudří, jak on to vykládá. Já jsem to ještě nezažil a nemůžu říct, že by mě to přesvědčovalo. Ale i kdyby to byla pravda, po mém soudu Heidegger z toho *Hérakleita* vytloukl víc. Čili mně připadá jako velký filosof. To, co se dělá s Heideggerem, s *Hérakleitem*, to se nedá dělat třeba s *Thalétem*.

Hejdánek: Něco se dá například s *Anaximandrem*.

Jiný hlas: Dá se s *Anaximandrem*.

Hejdánek: Dá se s *Parmenidem*.

Jiný hlas: S *Parmenidem* dá, ovšem to je už potom ta filosofie, tam se s tím jistě dá. To je obrovský filosof. Ale je to už to předmětné myšlení v tom konceptu, jak jsem se pokoušel ukázat. Opravdu rozhodující je

ten *Hérakleitos*, poněvadž pak už dochází k tomu posunu, že potřebujeme odraz. Ale například ten *Anaximandros* je strašně důležitý.

Hejdánek: Jistě, jistě.

Jiný hlas: I když zase, a teď tady poslední věc, Patočka mě neobyčejně neuspokojil, když v tom pětáctyřicátém, šestačtyřicátém roce – já jsem ho mohl poslouchat až v šestačtyřicátém, tak jsem to pak četl – když *Anaximandra* vykládal fenomenologicky. To je naprostý anachronismus. Ale je to strašně zajímavé to číst. On prostě to *apeiron* vykládá tak, že všechno se rodí a zase zaniká, vzniká a zaniká do toho *apeiron*, že to je, jako když scházejí a mizejí fenomény. Po mém soudu je to takový anachronismus, že to prostě neudržíte. Ale je to strašně zajímavé. Víte, a když můžete nějakého filosofa interpretovat, byť anachronisticky, ale můžete ho interpretovat tak, že to sedí, že ho vyložíte určitým způsobem. Nakonec je to jedno, jestli je to *Anaximandros* nebo ne, ale ta myšlenka za to stojí. Tak i kdybychom se třeba mýlili a toho *Hérakleita* vykládali blbě, tak nakonec záleží na tom výkladu, jestli je nosný. A když on je pouhý inspirátor, tak je třeba jenom inspirátor, ale díky za to.

Hejdánek: Dobře, dobře, to bylo výborné.

Jiný hlas: Tím spíš myslím, že se podceňuje, že právě skrze ty výroky týkající se Delf, tady je zase jakýsi přímý styk s mýtem právě u těch předsofistiků, který se mi zdá dost podceněný. Souhlasím se vším, co bylo řečeno. Ten výklad trochu redukoval nám to použití těch zlomků, ukázal jeho omezenost a přesto ohromný význam té interpretace. Souhlasím s tím, co bylo řečeno o Starém zákoně. Rozhodně pro naše potřeby udělat to, co udělal Mojžíš, že prostě odstranil příběhy bohů – ať už nám známé ty homérské, ono to bylo podobné, ti asyrští bohové a mezopotámští, egyptští, které Mojžíš znal – odstranit je způsobem toho, že Bůh si zakazuje být takto zobrazován, se ukázalo plodnější, než když Xenofanés prostě řekl, že to je hloupost. Protože moderně řečeno s Hegelem, Xenofanés to překonal nedialekticky, on to škrtl. Mojžíš to překonal dialekticky. To, co v tom bylo veliké... tady bych jen poznamenal, ty mýty nebyly jen orientací na archetypy historie. On samozřejmě mýtus měl také ohromnou roli, ten mýtus předmojžíšský, měl ohromnou funkci v současnosti, na to se zapomíná. Ale pravda je, že mu úplně chyběla kategorie budoucnosti. A tady je pozoruhodné, že církev uchovala tu tradici, že první prorok nebyl někdy až někdo z těch klasických proroků, ale prorokem je Mojžíš. Protože první skutečně prorocká věc je princip *Exodu*. Princip, jak jste tady zmiňoval: vyjít. A po Abrahámovi, to souznění Mojžíše, promítnutí Mojžíše do minulosti, pravděpodobně nemůžeme to ani dokázat, ani vyvrátit. Ale vyjít od toho malého jista do toho velikého nejista, které se těmito náznaky vždy znovu a znovu musí interpretovat, abychom žili tou pravdou. A to asi je to důležitější než jenom taková ta pravda v empirické vědě nebo jen ta pravda těch sokratovských dialogů. To bude ta pravda, která neskončí tím, že budeme pravdivě pozorovat, že ekologicky zacházíme a že se s tím nedá nic dělat. To bude pravda, která bude mobilizovat k obraně. Tak já, i když si držím skromně to, že i tu matku zemi bychom potřebovali a úctu k ní, tak přirozeně především potřebujeme tu pravdu, která volá k akci, a ne jenom která konstatuje, že něco je nebo že něco bylo. V tom se podepisuji. Ještě jednou děkuji panu kolegovi Hejdánkovi, doufám, že ho tady uvidíme...

Hejdánek: Já děkuji za vaše [nesrozumitelné].

Jiný hlas: Teď tady pan domácí mě vyzval, abych klasifikoval, tak všichni, co tu vydrželi do konce, mají jedničku. Můžou mi to připomenout, protože ti, co tu nebyli, mi to nepřipomenou z pochopitelných důvodů. A ti, co utekli, jistě měli vážný důvod a jsou omluveni. Musí si ovšem udělat opravnou zkoušku. A doufám, že vás tu uvidíme dřív než na toho Descarta, na toho doufám určitě, případně na Leibnize. To si vyberete, to si řekneme už... Tak děkuji vám za pozornost. Lidstvo objevilo vynález soboty, kdy u Židů byl snad jeden z největších...

--- (Komentář k Aristotelovi, vol. 3 [4DOM0315]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Masaryk v celém díle, celým životem má zvláštní patos pravdy. Jednak je to u Masaryka patos vědy. V té době bojů proti rukopisným falsům u něho to vypadalo, že kult pravdy je ještě identický s osvěcenským kultem vědění. Především se Masaryk považuje tak trochu za žáka Dobrovského, a tím také

samozřejmě *Voltaire*, *Montesquieu* a *Diderot* a jiných. Ale pozorujeme-li další vývoj Masarykův, jak toho pojmu pravdy používá o dvacet let později kolem roku 1900, jak ho používá těsně před válkou a dokonce za války, tak najednou vidíme, že ten pojem pravdy a ten patos pravdy a služba pravdě tu je i v daleko širších oblastech než jen ve vědě. Masaryk sám se nazývá *platonikem*.

Já jsem se ve své práci o Masarykovi snažil vyložit, že to je nedorozumění, že on patrně tím chce spíše být *sókratík*. Jakožto hlavní postava, protože rozumím tomu, že to základní u Masaryka je, že se věčně na všechny strany ptá. Nemyslím, že tolik záleželo na teoriích Platónových, ale tento *sókratismus*, toto věčné tazatelství je u Masaryka typické.

Masaryk zdaleka nebyl takovým znalcem Starého zákona, jako třeba byli Matěj z Janova nebo Milíč z Kroměříže nebo Hus a Jeroným. Ale rozhodně to tady jde v té tradici, protože hluboce si prožil Husa. Takže tady by stálo za studii, do jaké míry se tehdy při tom prvním oživení kultu pravdy v době předhusitské a husitské a po tom druhém oživení kultu pravdy Palackým a především Masarykem, do jaké míry tu byl přítomen Starý zákon a do jaké míry tu byl přítomen Platón. Souhlasím s tím, že především to byl Starý zákon, ale ten Platón je tu taky nějak, byť sekundárně a trochu schovaný v *Augustinovi*. To jen k této věci.

Tedy to, co souvisí s zmíněným přínosem Marxovým. Lituji, že Bondy nezahájil své přednášky, jak nám ohlásil, *marxismem*. Bondy je dneska asi jeden z pěti lidí v Evropě, kteří mají odvahu se hlásit k Marxovi. Je to ohromná odvaha se hlásit k Marxovi dneska, protože když nejste za to placeni, tak vás nikdo nebere vážně. Myslí si, jestli šplháte o to, abyste byl za to placen. Ale že by to byla věc upřímného přesvědčení, jako to u Bondyho nesporně je, to by stálo za to.

Tady bych upozornil na tu věc. Jsem přesvědčen, a ukazovali na to takoví lidé jako Popper, Lefebvre, Kincel a jiní, že to Marx má ze Starého zákona. Že to nemá tolik jen z těch tří zdrojů *marxismu*, jak se říká: německá *filosofie*, anglická ekonomie a francouzský utopický socialismus. To je strašlivé zjednodušení a deformace. Naopak, důvod, proč *marxismus* krachuje, je také to, že se styděl, tak trochu antisemitsky se styděl už Marx za své naprosté židovství. On byl jednoznačně původu po matce i otci židovského, byli to pokřtění židé, kteří se za to styděli.

Osobně myslím, že tady je ohromný rozdíl mezi Marxem myslitelem a Marxem člověkem. Trochu to přeženu: Marx myslitel je v podstatě, aniž si to plně uvědomoval, židovský prorok. Ohromný židovský prorok devatenáctého století, aplikovatelný i na dvacáté století samozřejmě s ohromnými korekturami, o které se pokoušeli lidé na západě i tady. Na západě to budou brát jako nahrávání komunismu a tady jako ničení komunismu.

On jako člověk, který chce být liberální, který chce mít odstup k náboženství a který prošel vědomím, že nechce být žid, byl schopen své židovské žáky a přátele karikovat, jako třeba Itziga. Jako člověk se za to tak trochu styděl a v jeho díle je ohromný rozpor. Začne se posmívat nějaké ideologii, nějakým namyšleným Němcům nebo romantikům, nějakým idealistům, a chce to destruovat jako *Montaigne* nebo *Voltaire*. Začne s vědou, začne s kritikou, a když si všimnete jeho vývoje, tak nejpozději o dvě stránky potom už je to prorok, který metá blesky, používá starozákonních obrátů a mluví jako nový mesiáš.

On si neuvědomoval tu genezi. U Ježíše mesiášské vědomí vznikalo v dialogu, patrně tlakem Petrovým, tak také i u Marxe. On si to vůbec nepřiznal, on se viděl jako nositel vědy, kterou vnáší do dělnického hnutí. To si připustil. Ale dělníci byli nadšeni, i když si mysleli, že je to vědecké, protože v něm viděli ohromného proroka, který jim nabízel nejen chleba, ale nabízel ohromné hodnoty a perspektivy. Když přišel *stalinismus*, který to všechno obrátil v hromady mrtvol, těch 25 milionů povražděných, jak se teď postupně nacházejí ty ostatky v Sovětském svazu. Když pak přišel nešťastný Chruščov, který v dobré vůli z toho udělal nejen chleba, ale taky guláš, takový ten pragmatismus, tedy „přizpůsobme se Americe, abychom se měli co najíst“, tak z takhle pojatého *marxismu* jako vědy nezbylo nic. Mluvil jsem s jednou mladou dámou, která studuje obory, mezi nimi vědecký komunismus. Říkal jsem jí, že nic takového neexistuje. Kdyby byl vědecký komunismus, tak by musely být menstruační vložky a toaletní papír, to by bylo možné vědecky plánovat. Za čtyřicet let se prokázalo, že se to vůbec neumí.

Je to patrně právě proto, že oni dosud si nechtějí přiznat, že to byl vlastně duch nového velkého proroka, že to není hanba, že to těm dělníkům dalo něco tak nadšeného, jako kdysi dal Ježíš. Jenomže teď se to všecko zhroutilo, protože moderní společnost sem člověka nepřivedla v té své nádheře, nýbrž dostavily se potíže. Není co jíst, nebo je to špatné, zkažené, ekologicky závadné. Takže z vědeckosti nebylo nic a ten patos si *marxisté* už od Marxe počínají nebyli schopni přiznat. To jen k tomu prorockému. Pokusil jsem se tady extrapolovat svého starého nepřítele Kalivodu. Nevím, jestli by měl odvahu mezi nás přijít.

Jiný hlas: Ó, to je velký bojovník, já myslím, že by přišel.

Hejdánek: Je to velký bojovník. S Mackovcovy by si asi nezašel. Snad ho vyvábíme. On se o středověk jako takový už nezajímá příliš, ale myslím, že když se dostaneme koncem jara zase do vrcholného středověku, tak by snad pak přijal pozvání k výklepu *platonismu*, husovskému [nesrozumitelné], husovskému *platonismu*. Pak by stálo za to, kdyby se tu k dialogu nebo debatě sešel s vámi, nebo s námi všemi. Tak to je k této závažné věci, která se týká i Marxe i současnosti, i Patočky i Masaryka, a teda i celého toho evropanství, těch základů, toho prolnutí Starého zákona a Sókratů. Tak to jsem velice, za to jsem vděčen. Prosím další otázku. Tam se někdo hlásí vzadu.

Jiný hlas: Já měl jenom takovou kuriozitu, se zeptat, jestli stejné to „pravda vítězí“ mají i v indické vlajce, jestli to není odtud.

Hejdánek: Odkdy?

Jiný hlas: Dali si to tam, když vznikla republika, ovšem je to starý svět, ta geneze je z hinduismu, z *Bhagavadgíty* a Gándhího.

Hejdánek: Gándhího? Patrně ano, že by to tedy šlo až do *Bhagavadgíty*, u Gándhího není nepravděpodobné. To se samozřejmě stalo, protože u Gándhího to má to vědomé doložitelné v té – já neznám přesně tu genezi, jestli se to dá najít přímo v *Bhagavadgítě*. To by bylo zajímavé každopádně a teď jde ještě navíc o to, co u nich znamená pravda, to ještě by bylo také důležité.

Protože třeba u Polybia se to najde také, on tam říká, a to teď už nevím nazpaměť, že jsou proti ní velká – taková velká brojení, že kdekdo se pokouší ji potlačit a tak dále, a že pravda vždycky svou vlastní mocí se prosadí a že nakonec vítězí nad vším. Tohleto tam je, jenomže zároveň tam říká, že to je ta největší bohyně, ta pravda, a že prostě je to posunutá trošku. Není to v tom smyslu, jako to měli na mysli v tom Izraeli, kde se pravda a Bůh vlastně identifikovali, v tom smyslu, že pravda je nepojmenovatelná a nemůže být vystižena a tak dále. To do jisté míry odpovídá té tradici pythagorejské o filosofii, že to je láska k moudrosti a ne moudrost. Tam jsou určité paralely. Důležité je u té pravdy, že to není shoda se skutečností, že skutečnost nerozhoduje o tom, jaká je pravda, nýbrž naopak pravda rozhoduje o tom, že ve světle pravdy se teprve každá skutečnost ukazuje ve své pravé podobě. Tohle bych rázem – kdyby to tam bylo, tak to je úplně ohromná záležitost pro celosvětové hnutí za pravdu.

U Masaryka je ten pojem světla pravdy, záře pravdy, který nesporně tedy je *platónsko-augustinský*, ale vzpomeňte si, několikrát to Patočka připomíná, když jsme bojovali proti – jaksi dezintegraci nenásilí na pasivitu, což je tedy hlavní nemoc 20. století, že Gándhího vykládali jako pasivní odpor. Vzpomeňte si tedy, kolikrát Patočka k tomu Gándhímu zdůraznil, že nenásilí má smysl jenom jako součást – zjednodušeně řečeno – evropského zápasu. Ono je to ovšem hlubší, u něho je to ta cesta pravdy. Že nenásilí má smysl jenom jako to nenásilí boj. Ten boj musí pojímat celý život a v něm je také boj o pravdu. Čili mně se zdá, že to tedy mají tak – ono to může mít u Gándhího také částečně původy křesťanské, *tolstojovské* a podobně, ale já myslím, že v tom základu rozhodně bude už v hinduismu a v buddhismu. Ale právě Gándhí jako někdo, kdo nesmírně pozoruhodným způsobem začal jakousi syntézu Evropy s Asií, kterou když nebudem dělat dál, tak zahyneme, a to si ovšem i Indira Gándhiová uvědomovala, a to i ten Gorbačov ji přebíral, tak se nám to aspoň trošku začíná prolínat.

Jiný hlas: Měl bych ještě maličkou poznámku k tomu *platonismu*. Zcela nepochybně ten realismus bral většinu argumentů z *platonismu*. Vykopalovský pronikl do těch – jenomže mně se zdá, že ta otázka, to pojetí vítězství pravdy – „pravda vítězí“ a „vítězí na věky“, i když třeba na čas může být potlačena, tak že tohleto je neplatónské a že u Masaryka jde také o navázání na tuto myšlenku nikoliv přes *platonismus*. Ty

zlomky opravdu jsou problematické, jenomže my v Bibli koneckonců třeba máme taky zlomky.

Hejdánek: Kde? Vždyť jsou většinou souvislé.

Jiný hlas: Tak já – zmínil jsem se, že považuji za strašně důležité to téma víra. Bultmannův žák Ebeling napsal v 57. roce takovou velikánskou studii, asi 40–50 stran, jmenuje se to *Jesus und der Glaube*. A tam mimo jiné značná část té studie spočívá v jakési statistice, kde on postupuje tímto způsobem: My vlastně nevíme, co se stalo s původním smyslem slova *pistis*.

Hejdánek: Čili víra.

Jiný hlas: Čili víra. My víme o těch výsledcích, ale jak to vypadalo původně? A tak on si dělá tohle: z celého Nového zákona si vybírá jenom synoptická evangelia, to jest Matouš, Marek, Lukáš, bez Jana, který je mnohem pozdější a je filosofický.

Hejdánek: Mimochodem, to je k tomu Janovi. Já mám Jana strašně rád a on je vynikající právě tím, že on ukazuje, že křesťanství se bez filosofie neobejde. On byl takový filosof jako Jan. Ne jako aby ho citoval, jako výroky Ježíšovy...

Jiný hlas: Přesně tak. No a v rámci těch synoptických evangelií se omezuje Ebeling ještě na takzvaná *logia* nebo *logie*. To jsou prostě – ta škola kritická, historická rozpracovala spoustu metod, jak se zjišťuje, co a jak, jak ty redakce vypadaly mnohonásobně a tak dál, a snaží se dospět k formulacím, které lze považovat buď za vlastní slova Ježíšova, odtud ta *logia*, *logia*...

Hejdánek: Výroky.

Jiný hlas: ...anebo alespoň za formulace, které byly nějak velice blízko Ježíšovi, tedy lze předpokládat, že jsou současné s tím působením Ježíšovým. Jakým způsobem, vám nemůžu líčit, navíc bych to asi zkreslil, takže doporučuji kdyžtak se podívat do té studie. A teď tam zjišťuje, že když se omezí takhle v rámci synoptiků jenom na ty *logie* a provede statistiku, tak zjistí, že tam je nějakých 60 nebo 70 výskytů toho slova *pistis* nebo *pisteuein* v těch odvozených slovech a že až na tři nebo čtyři výjimky je všude toho slova použito absolutně. To znamená, neříká se, v co věří, na co věří, nýbrž prostě „víra tvá tě uzdravila“. Jaká víra se neříká, víra v koho se neříká. Nebo „amen pravím vám, takovou víru jsem ani v Izraeli nenašel“. Jakou víru, jak mohl mimo Izrael najít víru pravou? 7:37:34 Hejdánek: To všechno jsou obrovské problémy. Tam se mluví a teď on tam říká, že ty tři nebo čtyři výjimky, který tam jsou, že se při podrobném, při podrobné analýze dají pro- že se u nich dá prokázat, že jsou dodatečný vsunvky. To musí odborník posoudit, já ne. Ale on to tam takhle napsal a nikdo, pokud vím, tak se- tak s ním nepolemizoval. Naopak jeho žák Marxen to potom po několika letech znova zopakoval v takový brožurce, zase nikdo proti tomu nic nenamítal. Zřejmě to je na beton. Co to znamená, že v nejbližší úzk- blízkosti k Ježíšovi, pravděpodobně v jeho vlastních ústech, slovo víra- samozřejmě to nebylo *pistis*, on nemluvil, on nemluvil řecky, nýbrž aramejsky, ale ten překlad, alikvotní nějaký výraz, že tam byl zásadně absolutně používanej. Nikoliv- to znamená, že musíme, a to tam tyhle závěry už Ebeling nedělal, ale já z toho vyvozuju, že musíme pečlivě rozlišovat mezi vírou a reflexí víry. Jakmile začnu říkat, v co věřím, to- celý *credo* je reflexe víry. Ale víra sama že je něco jiného. A že tedy pro mě- to je jakési- se stalo jakýmsi závazkem odedávna, od nějakých těch začátků 60. let, pokusit se filosoficky reflektovat víru bez těch berlí teologie a bez celého toho vývoje, že co to vlastně je víra. Oporou toho je ta statistika Ebelingova, že té víry se používalo absolutně. Tím jsem chtěl jenom zdůraznit, že také v Bibli v Novém zákoně máme tyhle- ony jsou zapojeny do jiných kontextů, ale dá se tam rozpoznat, který který ty zlomky tam jsou a dá se z nich něco vysuzovat. Musí se to dělat opatrně, ale vyloučeno to není. My máme obrovský problém, co s filosofií, protože ta tradiční evropská filosofie založená v Řecku se rozkládá.

No, jestliže se, samozřejmě, to už říkají filosofové strašně dlouho, že- Hegel byl přesvědčen, že je konec filosofie prostě proto, že- že světový duch dospěl sám k sobě a tudíž už je konec dějin a konec filosofie, že- jeho žák Feuerbach byl přesvědčen, že je konec filosofie a že teď už bude jenom to náboženství, teď už ale doopravdy konec. A tak dál. A teď kdekdo to říká, naposled to řekl teda Heidegger a znova se o tom teď mluví a tak dál a všichni hlásají, že je konec filosofie. Něco opravdu končí, to je ve vzduchu. No ale přece je evidentní zas na druhé straně, že bez té filosofie- i kdyby- nic nám ji nemůže nahradit. Tedy

my se musíme tázat, co uděláme s tou filosofií, aby mohla žít dál. No a po mém soudu tohle je jedna jedna z možností, jo. Podívat se, jak vypadala filosofie ještě než nabrala ty obrátky tím předmětným myšlením. K tomu jsou nám ty presokratici dobrý nebo můžou bejt. Je otázka, třeba se to nepovede. Ale to, že ten Heidegger šel zpátky k tomu Hérakleitovi a k tomu Parmenidovi, mně se zdá, že je metodicky v zásadě oprávněné. My musíme kontrolovat, k čemu dospěl. A u něj to má někdy opravdu fantastický fantastický prvky, takové je to až až přehnané, že. Ale nicméně některý věci možný jsou. Já vám uvedu teď jenom stručně jeden příklad, to co jsem dneska už citoval o tom o tom Apollónovi: vládce jehož věštírna je v Delfách ani nemluví, ani neskrývá, nýbrž naznačuje. Heidegger na tomhle založil jeden z aspektů nebo svou koncepci jednoho z aspektů logu. A mně se zdá, že na tom se to dá ukázat. Na první pohled to vypadá, jako že to je nezajímavý. Ale nemluví je *u klegei*, neskrývá ani neskrývá *u kkryptei* a naznačuje je *sēmainei*. Co to znamená, že ani nemluví, ani neskrývá, ale naznačuje? To znamená, že *legein* a *kryptein* stojí proti sobě jako opozitum. To je z tohohle malinkýho jasný. Je evidentní, že to Svoboda přeložil blbě, ale nikoliv jenom svou vlastní vinou, poněvadž i Diels to tak má blbě přeložený. Prostě ne „nemluví“, tam má být „neříká“. On mluví, třeba že jo, když tam ty věštírny vydávaly takový ty, že *ibis redibis nunquam per bella peribis* a tak dále, to je mluvení. Ale který nic neříká, nebo říká různý nejasný věci, dvojí- dvojtý smysly, že. A tady se ne „nemluví“, *u klegei* je neříká, neobjasňuje, nevyjasňuje, nečiní nás schopnými nahlédnout něco. Nedává informaci. A na druhý straně neskrývá. Čili jaksi to říkat je opakem skrývati. Musíme vidět, že logos, *legein*, že znamená si otvírat do otevřenosti. Ukazovat v plnosti, ukazovat, jaké ty věci jsou. Je to opak toho skrývání. Ale ani jedno ani druhý, nýbrž naznačuje, to znamená, že dává jenom jakési znaky, jakési poukazy a my musíme sami něco k tomu přičinit, my to musíme interpretovat, my musíme jít tím dál, zkoušet to. No, po mém soudu, když chceme vědět, co říká Hérakleitos, co to je logos, tak tenhle ten jedinej a jakoby nenápadnej zlomek nám naznačí taky podobně ten *sēmainei*, nám naznačí, co měl na mysli. Mně se zdá, že to je nepochybná věc, že to je něco jinýho, než co četl Aristoteles. Tady zrovna teda to přímo tvrdě proti aristotelsky není, poněvadž Aristoteles má některý náznaky podobný, to bychom museli teprv přesně ukázat, jak k čemu je rozdíl. Ale mně se zdá, že se s tím dá takhle pracovat, jo. Podobně jako se dá- je to vždycky je to vždycky jako trošku riskantní. Není s tím práce tak jednoduchá jako s Aristotelem, když máte celý slovníky a chcete vědět, kde je slovo logos a *legein* a tak dál, oni vám tam řeknou všechny místa, vy si jenom vyhledáte a už je. Takhle takováhle práce možná není, ale že by to bylo naprosto nejistý, že by to nechávalo všechno na libovůli toho vykladatele, se mi taky nezdá. Já mám dojem, že to že to smysl má, se k těmhle- těm textům vracet.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: [nesrozumitelné]

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: No jistě, tak on to píše tak, aby s ním lidi nesouhlasili, ne aby s ním souhlasili. Ale my musíme jít k těm textům. To je to, co on nás naučil, je chodit k těm textům, a nikoliv k tomu, co on o nich říká. Teda k tomu musíme jít taky, abychom viděli, jak k nim on chodil, ale ne proto, abychom to opakovali po něm. No, ono to je těžké, když on to udělá tak dobře. Ale ta metoda, jít přímo k věci, a věc je v tom textu. To ten text není- nechtěl jsem říct, že ta věc je totožná s tím textem, ale ten text nás k té věci nese, nese nás na svých zádech, když mu to dovolíme. A když neumíme ten text číst, tak on nás k té věci nenese, on nás od ní zdržuje nebo nás zavádí někam jinam. Že to, co bylo po mém soudu u Heideggera naprosto převratné a z čeho všechno vzešlo, byla ta odvaha číst ty texty nově. To už nebylo jenom ta stará filosofická tradice, ta, která končí už na té škole, to je ten- ti novokantovci a tak dále, že. To už bylo něco naprosto novýho. Že on ty starý texty nečetl v té linii, jak šla ta tradice, nýbrž jakoby s tou tradicí nebyl svázán. No i když on byl nesmírně erudovanej a všechno to znal, on měl tu odvahu to zapomenout a podívat se na to jakoby poprvé. No a to se mi zdá být hrozně důležitý, se podívat třeba na tu víru- víru v bibli v Novém zákoně taky jakoby poprvé, ne přes ty brýle té staré tradice. Ta nám v tom strašně brání. Ale ten text- to, co se k němu vrátíme, k tomu- k tý biblický- k tý literě dokonce, ta nás může osvobodit od té tradice, která si na tom textu hověla a hová celá tisíciletí. Tak to se mi zdá být ta šance pro tu

budoucí filosofii a ta cesta se bude prosekávat. No, já o to aspoň usiluju. Tak to je moje filosofické vyznání, co v téhle- v tomto semináři budeme dál dělat. Příště budeme mluvit o- o těch věcech, kterých jsme se už tady dotkli- o události a o myšlení. Tak bych prosil, abyste- abyste na to přišli.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: No jistě, no. To budeme právě se muset podívat na to, jak je to s tou budoucností v souvislosti s vírou. To tam u Ebelinga taky je. Tedy víra jako otevřenost do budoucnosti. Ale v čem je tato otevřenost zakotvena, na čem- na čem stojí? A on- on se snaží to prostě postavit na tom, že to tak Ježíš mluvil a na tom Slově. Ale mně se zdá, že to musíme postavit- že k tomu můžeme dojít čistě filosoficky, bez té reference k Bibli jako takové, že je to nález, který je přístupný všem lidem a nikoliv jenom věřícím křesťanům. A to je úkol pro tu filosofii. Aby- aby to, co tam je důležité, předložila všem. Aby- aby to nebylo závislé jenom na té víře v tom tradičním smyslu, ale na tom uvažování, na tom- na té filosofické reflexi. Tak k tomu se budeme snažit dobrat. Tak děkuji vám. Příště teda se uvidíme.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: Ano, no jistě. Tak na shledanou. Na shledanou. Na shledanou. Tak ahoj. Na shledanou. Na shledanou.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: Na shledanou. No, já myslím, že to je to nejdůležitější. Na shledanou. Na shledanou.

Jiný hlas: Tak za týden.

Hejdánek: Ano, za týden, na shledanou.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: No jo, no to je- to je ten problém. Tak uvidíme. Na shledanou. Na shledanou.

[nesrozumitelné]